

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vojtěch Vasko

Distribuce předložek *na*, *v* a *do* u místních jmen v současné češtině
(Distribution of Prepositions *na*, *v* and *do* in Place Names of Present-Day Czech)

Praha 2011

Vedoucí práce: Mgr. Eva Lehečková
Konzultant: PhDr. Milan Harvalík, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá systémem distribuce předložek *na*, *v* a *do* u toponym, což je problematika, která dosud nebyla v žádné vědecké práci systematicky popsána. Na začátku práce jsou uvedeny hypotézy, které jsem na základě odborné literatury stanovil, dále následuje popis terénního výzkumu, jímž jsem hypotézy ověřoval. Výsledkem terénního výzkumu a obsahem závěrečných oddílů je porovnání dat získaných výzkumem s hypotézami a popis zjištěného systému distribuce zkoumaných předložek u toponym.

Klíčová slova

český jazyk, jazykovědná bohemistika, předložky *na*, *v* a *do*, distribuce předložek, toponomastika, místní jména, sémantika

Abstract

This bachelor thesis deals with the system of distribution of prepositions *na*, *v* and *do* in toponyms, which is an issue that has not been systematically described in any scientific work yet. At the beginning of the work hypotheses, which I have determined on the basis of literature, are stated; then a description of a fieldwork, by which I was trying to verify those hypotheses, follows. A result of the work then consists in a comparison of the obtained data with hypotheses and in a description of the determined system of distribution of investigated prepositions in toponyms.

Key words

Czech language, linguistic bohemistics, prepositions *na*, *v* and *do*, distribution of prepositions, toponomastics, place names, semantics

OBSAH

1. ÚVODEM	8
2. SÉMANTIKA PŘEDLOŽEK <i>NA</i> , <i>V</i> A <i>DO</i>	9
2.1 Sémantika zkoumaných předložek	9
2.2 Všeobecné poznámky k tabulce	10
2.3 Poznámky a příklady k jednotlivým řádkům tabulky	12
3. STAV UŽÍVÁNÍ ZKOUMANÝCH PŘEDLOŽEK PODLE LITERATURY	15
3.1 Profousova Místní jména v Čechách	15
3.2 Excerpce dat z Profouse a výstupy teoretické části výzkumu	17
4. TERÉNNÍ VÝZKUM	21
4.1 Hypotézy a jejich podložení	21
4.2 Atributy a jejich hodnoty	22
4.3 Metoda výzkumu a její problémy	26
4.3.1 Výběr obcí	26
4.3.2 Dotazníky a jejich problematika	26
4.3.3 Další zpracovávání dat získaných dotazníky	31
4.4 Zjištěná data	32
4.4.1 K uspořádání dat	32
4.4.2 Vývoj počtu toponym s jediným používaným druhem předložky	36
4.4.3 Četnost kombinací lokálních a direkcionalních předložek	37
4.4.4 Gramatická kategorie čísla u toponym na Kladensku	39
4.4.5 Další možné využití dat	39
4.5 Výstupy terénního výzkumu ve vztahu k hypotézám	39
4.5.1 Atribut č. 3 – celistvost půdorysu	40
4.5.2 Atribut č. 4 – relativní výška	41
4.5.3 Atribut č. 6 – slovotvorná forma názvu	42
4.5.4 Atribut č. 8 – velikost	43
4.5.5 Atribut č. 9 – první záznam	44
4.5.6 Atribut č. 11 – počet slov v názvu	44

4.5.7 Atribut č. 12 – gramatický rod	45
4.5.8 Atribut č. 13 – gramatické číslo	46
5. TERÉNNÍ VÝZKUM V PRAZE	47
5.1 Atributy v Praze	47
5.2 Metoda výzkumu v Praze	48
5.3 Zjištěná data	49
5.3.1 K uspořádání dat	49
5.3.2 Jednotnost úzu	51
5.3.3 Nové hodnoty	52
5.3.4 Gramatická kategorie čísla v Praze	52
5.3.5 Vliv metra na distribuci předložek	52
5.4 Výstupy terénního výzkumu v Praze ve vztahu k hypotézám	53
5.4.1 Atribut č. 3 – celistvost půdorysu	53
5.4.2 Atribut č. 4 – relativní výška	53
5.4.3 Atribut č. 6 – slovotvorná forma názvu	54
5.4.4 Atribut č. 9 – první záznam	55
5.4.5 Atribut č. 11 – počet slov v názvu	55
5.4.6 Atribut č. 12 – gramatický rod	56
5.4.7 Atribut č. 13 – gramatické číslo	56
5.4.8 Celkové zhodnocení výsledků pražského výzkumu	56
6. ZÁVĚREM	58
Literatura	60

1. ÚVODEM

V češtině je u toponym užíváno v lokálním a direkcionálním významu tří (resp. čtyř) předložek, *v*, *do* a *na* (*na-loc.* a *na-dir.*). Přestože o těchto předložkách bylo již několik článků napsáno, jejich užití s toponymy není dosud ani zmapováno, natož vysvětleno. Vyskytují se dokonce názory, že jejich distribuce je zcela arbitrární nebo pouze závislá na nahodile vzniklém a ustáleném místním úzu. Např. u Olivové-Nezbedové (2003, s. 187) se dočteme: „Proč jsou pozemky na místě zaniklých vsí, vysušených rybníků a vykácených lesů pojmenovány předložkovým názvem s předložkou *v* nebo s předložkou *na*, nelze nijak stanovit. Lze to přirovnat k obdobné situaci u jmen místních, kdy Rostislav Vermouzek na závěr výzkumu o výskytu předložek *v* a *na* ve spojení s místními jmény na Tišnovsku konstatoval: ‚Domnívám se, že u všech sídlišť jde o místní úzus a důvody pro něj se nedají nalézt‘ “ (Vermouzek, 1991–1992, s. 201; cit. podle Olivové-Nezbedové, op. cit.).

S takovými názory se nelze ztotožnit, neboť je nepravděpodobné, aby předložky, jež v užití s apelativy disponují poměrně zřetelně opozitními významy (*otevřenost/uzavřenost*; *nízkost/vysokost*; viz např. Hrdlička, 1998; Ocelák, 2010), tyto významy v užití s proprii či konkrétně toponymy ztrácely, když i ve sféře toponym mají denotáty vlastnosti, jimiž se distribuce předložek může řídit.

Na základě svého předpokladu existence popsatelného systému distribuce předložek *v*, *do* a *na* u toponym jsem sestavil tabulku významů těchto předložek (resp. obou jejich dvojic *v/do*, *na/na*, neboť *v* v lokálním významu a *do* v direkcionálním významu sdílejí sémantické rysy, jakož je sdílejí i *na-loc.* a *na-dir.*), vypracoval hypotézy o systému jejich distribuce a s nimi spojených třináct atributů, jejichž hodnoty by měly mít na distribuci zkoumaných předložek vliv.

Následně jsem z literatury (Profous, 1954) excerpoval popsané užívání předložek u toponym v Čechách (viz 6. Příloha), na jeho základě určil tři nejzajímavější oblasti a následně v nich a v Praze podnikl terénní výzkum sestávající z inspekce zkoumaných obcí a pražských čtvrtí a ze zjišťování reálného užívání zkoumaných předložek ve spojení s vybranými toponymy prostřednictvím dotazníků zadávaných na gymnáziích a v domovech pro seniory.

Po roztřídění nasbíraných dat jsem na relevantních z nich ověřil své hypotézy distribuce předložek *v/do* a *na/na* a většina z nich se potvrdila.

2. SÉMANTIKA PŘEDLOŽEK *NA*, *V* A *DO*

2.1 Sémantika zkoumaných předložek

Při popisu systému distribuce předložek *v*, *do* a *na* (resp. dvojic *v/do* a *na/na*) jsem začal prostou obecnou sémantikou daných předložek. Ta je totiž kromě pádové rekce¹ hlavním rozdílem mezi oběma dvojicemi předložek.

Sémantika zkoumaných předložek byla již v několika pracích popsána a v rámci práce moje posloužila coby vodítko pro ustavení hypotéz o tom, jaký vliv mají určité sémantické rysy na distribuci předložek. Na základě literatury (především Hrdlička, 1998) a vlastní jazykové zkušenosti jsem sestavil tabulku všeobecných významových opozic předložek *v/do* a *na/na* (*loc./dir.*).

TABULKA č. 1 (obecná sémantika² předložek *v/do*; *na/na*)

<i>v / do</i>	<i>na / na</i>
uvnitř, uzavřený prostor	na povrchu, na něčem jiném, otevřený prostor
přesné hranice	nepřesné hranice a vymezení vůbec
nízká poloha	vysoká poloha
	přechodná doba
	účel konání

Na základě této tabulky by mělo být možno vysvětlit veškeré užívání daných předložek ve spojení s apelativy, což jsem systematicky zkoušel na problémových případech článků na toto téma (Čechová, 1981; Olivová-Nezbedová, 2003; Hrdlička, 1998) (např.: na sjezdu – přechodná doba; na Rakovnicku – nepřesné hranice; na Měsíc – vysoká poloha, na povrchu; housky na krámě – přechodná doba, vysoká poloha (synekdochicky krám = pult)).

¹ Pádová rekce není u obou dvojic shodná. Spojení *v-loc./do-dir.* je oproti *v-loc./v-dir.* a *na-loc./na-dir.* gramaticky nepravdivé:

v-loc. + *na-loc.* – lokál
v-dir. + *na-dir.* – akuzativ
do-dir. – genitiv

² Obecnou sémantikou předložek *v/do* a *na/na* je myšlena jejich sémantika v jakémkoli adverbiálním významu, tedy nejen kupř. ve spojení s toponymy.

Na základě takto popsané sémantiky bylo také možno předpokládat systém distribuce zkoumaných předložek u toponym.

2.2 VŠEOBECNÉ POZNÁMKY K TABULCE

2.2.1 Existence dvou víceméně pevných dvojic předložek (a nikoli tří nebo čtyř předložek samostatných), s nimiž počítám, by měl být zřejmý z několika důvodů:

1. Předložky *v* a *do* sdílejí sémantické rysy, liší se pouze v jednom rysu – užití lokálním / direkcionalním.
2. Tak jako *na-dir.* funguje coby direkcionalní korelát *na-loc.*, lze užít (a kupř. v literatuře 19. stol. je hojně užíváno) *v-dir.* coby direkcionalního korelátu *v-loc.* (*vejít v les* atp.³), přičemž věty s *v-dir.* mají též význam (až na stylové zabarvení) jako obdobné věty s *do-dir.*
3. Také dosavadní literatura toto spojení *v* a *do* registruje a potvrzuje: „Porovnejme následující vyjádření: *být na náměstí* (kde?) – *jít na náměstí* (kam?). V obou spojeních se vyjadřuje význam ‚být nahoře, na otevřeném prostranství‘, užívá se tedy předložky *na* s akuzativem a též předložky s lokálem.

Oproti tomu ve spojení *jít do kina* (kam?) – *být v kině* (kde?) (což znamená ‚být uvnitř určitého prostoru‘) dochází k paralelismu užití předložky *do* s genitivem a předložky *v* s lokálem“ (Hrdlička, 1998, s. 98).

2.2.2 Popsané významové protějšky se uplatňují také v metaforickém chápání. Proto například říkáme *do školky*, ale *na gymnázium*, *na vysokou školu* (nikoli *do vysoké školy* – srov. Hrdlička, 1998, s. 100). Zde se jedná o vysokost společenskou. Jak si všimá Hrdlička (1998, s. 100),

„[j]e zajímavé, že se chápání důležitosti objektů snad může se značnou pravidelností přenést i na

a/ Běda tomu, kdo mi přijde *v cestu* (Háj, F.: *Školák Kája Mařík*, Praha: Vyšehrad, 1990)

b/ ...povinností každého čestného občana jíti *v boj*... (Langer, F.: *Železný vlk*, Praha: MF, 1994)

c/ ...na hřbetě muly [...] vešlo *v tábor*. (Vančura, V.: *Amazonský proud, Pekař Jan Marhoul, Pole orná a válečná, Poslední soud*, Praha: NLN, 2000)

d/ ...umírněná diktatura, která vešla *v život* v Lotyšsku... (Bojtár, E.: *Oloupení Evropy*, Praha: MF, 1994)

e/ ...duben, ještě tam budem, máj, půjdeme *v háj*. (Vaculíková, M.: *Drahý pane Kolář*, Praha: MF, 1999)

vše SYN2005; dotaz: [lemma="vejít|jít|přijít|dojít|vběhnout|skočit"] [word="v|ve"] [tag="N...4.*"]

některé městské čtvrti. Zastavili jsme se blíže u situace v Praze. Lze se domnívat, že jedním z důvodů volby předložky *na* by mohlo být i hodnocení příslušné městské čtvrti: tzv. „lepší“ městské čtvrti, lokality centrální, historické (nebo prostě i výše položené) se užívají s předložkou *na*: *jet na Kampu, na Malou Stranu, na Staré Město, na Vinohrady, na Hradčany, na Žižkov, na Vyšehrad*.

Proti tomu stojí výrazy *jet do Vršovic, do Nuslí, do Vysočan, do Kobylis, do Holešovic, do Modřan, do Ďáblic* (zde upozorňujeme na fakt, že jsou daná jména v plurálu, což může mít na užití předložky také vliv [...]), existuje ovšem také spojení *jet do Karlína, do Libně, do Podolí, do Braníka* atd.⁴.

Konkrétně o užívání předložek u názvů pražských městských částí se šířeji rozepisují v kapitole 5. Terénní výzkum v Praze.

2.2.3 Popsané významové protějšky se uplatňují také pouze ze zvyku, pokud dříve reálně odpovídaly popisované situaci, ale dnes tomu tak již není. Takto bych vysvětlil například spojení *jezdí na tramvaji, jezdí na metru*⁴, *jezdí na mašině*, hovoří-li se o strojvůdci nebo řidiči. U lokomotivy je ještě stanoviště strojvůdce zpravidla umístěno výše než místa pro cestující. U metra a tramvaje tomu tak však není a metro je dokonce hluboko a v uzavřeném prostoru. Domnívám se však, že se u tramvaje a metra (a jinde, kde řidič vyvýšen není) může kromě analogie s lokomotivami jednat také právě o zvyk z doby kočárů, u nichž platilo, že kočí sedí na místě značně vyvýšeném, ba někdy na přední části střechy, tedy na kočáře.

2.2.4 Popsané významové protějšky se nemusejí týkat pouze vlastností prostorových, ale mohou popisovat také vztah k nějaké entitě časové. Pokud například porovnáme věty *žák přiběhl na hodinu udýchaný* a *žák přiběhl do hodiny udýchaný*, implikuje nutně druhá z nich, že žák přiběhl do již probíhající hodiny, zatímco první, že žák přiběhl nejpozději na začátku hodiny.

2.2.5 Na mnohé situace lze nahlížet z více perspektiv, čímž se nabízejí obě varianty předložek. Význam se ale v důsledku výběru předložky alespoň mírně liší. Například pobyt v prostředí, kde panuje teplota nižší než 0 °C, můžeme popsat jako pobyt *v mraze* i pobyt *na mraze*. V případě užití předložky *v* však klademe důraz na obklopenost mrznoucího mrazem, zatímco s předložkou *na* se zaměřujeme na venkovnost, na opozici *uvnitř – teplo / venku – mráz*. Předložky *na* bychom zřejmě neužili v případě pobytu v kryokomoře, která je zřetelně ohraničena svými stěnami. Taková dvojí možnost může nastat i u označení (příliš) vysoké

---

⁴ Tento příklad zmiňuje, ale nevysvětluje Čechová (1981).

teploty. Čechová (1981, s.38) podle mého názoru chybně vykládá *sedí na teple* jako „na nějaké teplé podložce“. Jazyk zde funguje úplně stejně jako u mrazu a domnívám se, že kupř. situaci, kdy starého člověka posadili za teplého dne do křesla na sluníčko, aby neseděl uvnitř ve vlhkém domku, lze zcela bez problému popsat právě větou *sedí na teple*, neboť zde funguje oproti větě s mrazem opačná opozice *uvnitř – zima / venku – teplo*. Dalším příkladem s teplejším venkem a chladnějším vnitřkem je *ve stínu / na sluníčku* (nikoli na povrchu sluníčka, ale v prostoru, kam svítí).

S podobnou možností dvojího vidění se setkáme i u toponym. Také zde může obec disponovat některými atributy ukazujícími na *na*, ale zároveň jinými ukazujícími na *v*. Volba předložky potom záleží na konceptualizaci dotyčné obce mezi místními uživateli jazyka a upřednostnění jedněch, nebo druhých rysů.

2.3 POZNÁMKY A PŘÍKLADY K JEDNOTLIVÝM ŘÁDKŮM TABULKY

2.3.1 Do první opozice *uvnitř / na povrchu* spadají příklady jako *v domě / na zahradě; v břiše / na talíři; v lese / na louce*. Záleží také na uzavřenosti a otevřenosti prostoru, která se profiluje na základě vztahu k jinému prostoru. Proto třeba použijeme *v domě / na ulici*, ale *na náměstí / v ulici*. Hrdlička (1998, s. 99) k tomuto tématu píše následující: „Také ve větách *Okna vedou do dvora / na dvůr* vyjadřuje předložka *do* uzavřenost (daný dvůr je zřetelně vidět), zatímco při užití předložky *na* převažuje spíše význam zaměřenosti jiným směrem (nikoli ‚do něčeho‘, ale pouze ‚někam‘).“

Do této první opozice bych zařadil také případ *leží na místě něčeho starého, na něčem jiném*, o němž píše Olivová-Nezbedová (2003, s. 185–186) v souvislosti s toponymy:

„Předložkami *v* a *na* je v pomístním jménu vyjádřena poloha objektu v prostoru nebo u prostoru jiného existujícího objektu pojmenovaného apelativem nebo vlastním jménem. Např. na kopci zvaném *Chlum* jsou pozemky *Na Chlumu*, [...] u silnice zvané *Oujezdská* leží pozemky *Na Oujezdský*. [...] Předložkami *v* a *na* je v pomístním jménu vyjádřena poloha objektu v prostoru jiného, už však neexistujícího objektu pojmenovaného apelativem nebo vlastním jménem. Jde o názvy pozemků a) na místech, kde kdysi stávaly vsi, které zanikly, b) na místech rybníků, které byly vysušeny, c) na místech lesů, které byly vykáceny.“

Pokud je objekt, od něž je nové toponymum odvozeno či k němuž se vztahuje, plošný (pole, ...) nebo lineární (cesta, řeka, ...), je dle sémantiky předložek *v* a *na* zřejmě pravděpodobnější užití předložky *na*.

Existence něčeho na něčem jiném se vyskytuje i v oblasti apelativ. Příkladem může být třeba slovo *nádraží*, které je na dráze, tj. lineárním objektu.

2.3.2 Druhou opozici představují *přesné / nepřesné hranice a vymezení*. K tomu se opět vyjadřuje Hrdlička (1998, s. 101):

„Jak je známo, v dnešní češtině se u státních útvarů používá bez výjimky předložky *do*: *do Francie, do Spojeného království, do České republiky*. Stejně je tomu u kontinentů, kde převládlo politické, nikoli geografické hledisko, jen v případě Antarktidy existují obě možnosti: *jet do Antarktidy i na Antarktidu* (může být chápána i jako ostrov).

Předložka *do* se hojně vyskytuje i ve spojení s jinými útvary (nestátními): *do Uher, do Sedmihradska, do Saska, do Pruska, do Bavorska, [...] do Bretaně, do Normandie, do Ontaria* apod. V těchto případech je užití předložky *do* podle našeho názoru předurčeno zřetelnou vymezeností, konturami, hranicemi.“

Naproti tomu kupř. u názvů odvozených od osad se užívá zpravidla předložky *na*: *na Jičínsku, na Turnovsku* atp., neboť takovéto objekty přesné hranice nemají a nedá se přesně určit, kde kupř. končí Jičínsko a začíná Turnovsko (srov. Hrdlička, 1998, s. 101; Mára, 1968, s. 132).

Součástí mé hypotézy distribuce předložek u toponym byla v souladu s těmito skutečnostmi tedy také jakási půdorysná celistvost, přičemž jedním pólem jsou města obehnaná (třeba i jen v minulosti) hradbami a druhým pólem obce roztroušené, u nichž nelze dobře poznat, která chalupa je ještě jejich součástí a která je již samotou za obcí.

2.3.3 Třetí opozice se zřejmě vyvinula z opozice první a funguje především či výhradně u toponym. Během terénního výzkumu se ukázala být i v myšlení uživatelů češtiny poměrně živou, ba vědomě užívanou. Byl jsem respondenty přímo upozorňován způsobem „*V Březce u Cidlíny se říká v, to přeci není na kopci, na Bradech je na, to je na kopci*“. Opozice spočívá v tom, že místa, která leží na kopci, naplňují představu otevřenosti, neohraničenosti a bytí na povrchu, zatímco místa skrytá v údolí jsou vnímána jako uzavřená, obklopená a jsoucí uvnitř.

2.3.4 Vyjádření přechodné doby je jedním z hojných účelů předložky *na* a domnívám se, že jím lze vysvětlit mnohá užití *na*, která se mohou zdát neopodstatněnými. Za typické příklady považuji např. *na dovolené, na letním táboře, na operačním sále, na konferenci*. Domnívám

se však, že krátkodobostí lze vysvětlit i spojení *Voják má návštěvu na bráně*, které Čechová (1981, s. 40) zmiňuje coby konkurenci s předložkou *u*. Vzhledem k tomu, že návštěva nepřišla proto, aby byla v bráně, ale v bráně pouze čeká na dokončení své cesty, považuji krátkodobost nebo přechodnost ze vcelku zřetelnou.

2.3.5 Účel konání není významem orientujícím v prostoru nebo čase objekt, ve spojení s nímž je předložky užito. Přesto je často s ostatními významy zaměňován, protože považuji za vhodné jej ve výčtu uvést. Hrdlička (1998, s. 97) k tomuto zaměňování píše:

„Důsledně je třeba odlišovat význam lokální (kam? – prepozice do +G) od významu účelového (proč?/co je účelem?/s jakým cílem? – prepozice na +A), např. *jít do kina* (kam?) *na film* (proč?), podobně *jít do divadla na operu*, *jít do galerie na výstavu*. [...] V praxi je však často místní určení nevyjádřeno, elidováno, neboť se může jevit jako nadbytečné, jeho výslovné znění nebývá nezbytné. Užívá se proto většinou pouze *jít na film* [nebo synekdochicky *jít na kino*, myšleno na film], *na představení* apod.“.

Toto rozlišování nám potom zabrání považovat například větu *Vytáhl na Němce* za konkurenci *na* a *proti*, jak je popsána u Čechové (srov. Čechová, 1981, s. 43). Domnívám se, že *Vytáhl na Němce* spadá stejně jako kupř. *Šel na maliny* právě pod význam účelu konání a věty *Vytáhl na Němce* a *Vytáhl proti Němcům* se budou mírně významově lišit (*na* – táhl s jasným cílem pobít je (resp.vyřídít to, co s nimi zamýšlí) / *proti* – táhl směrem proti nim, ale klidně se jich mohl i bát a nebýt si jist, případně mohl pouze mít směr cesty opačný vůči jejich směru).

3. UŽÍVÁNÍ ZKOUMANÝCH PŘEDLOŽEK PODLE ODBORNÉ LITERATURY

3.1 PROFOUSOVA MÍSTNÍ JMÉNA V ČECHÁCH

Prvním krokem při vysvětlování distribuce předložek je popis jejich užívání. K získání představy o užívání *v/do* a *na/na* jsem použil jedinou existující odbornou práci, která alespoň nějaké informace o předložkách u toponym přináší, Profousova *Místní jména v Čechách*. Její využití má ale hned několik problémů:

- 3.1.1 Profous neuvádí předložky zdaleka u všech místních názvů. Vyskytují se pouze v ukázkách skloňování daného toponyma, tedy vlastně mimoděk. Proto není zajištěno, že výběr obcí, u nichž předložky uvedeny jsou, je zcela reprezentativní.
- 3.1.2 Protože účelem příkladů předložkových užití toponym je pouze ukázat skloňování toponyma, nejsou v mnoha případech uvedeny obě užívané předložky, lokální i direkcionální, ale pouze jedna z nich, případně doplněná ještě předložkou *z*, která však do našich konkurenčních dvojic nespadá. V důsledku toho není na Profousových datech dost dobře ověřitelné, zda se skutečně i u toponym užívá předložek ve dvojicích *v/do* a *na/na* (viz tabulka č. 2).
- 3.1.3 Celá Profousova publikace vychází pouze z písemných dokladů a není vlastně zcela jisté, že uvedené předložky odpovídají skutečnému úzu. Metoda Profousovy práce je navíc dosti nejednotná. Autor ji vytvářel až v průběhu zpracovávání dat, důsledkem čehož jsou hesla značně nestejnorodá a nejednotné kvality. Profous (1954, předmluva, s. VI) k problematice své metody píše kupř. toto: „[D]ošel [jsem] k přesvědčení, že každý doklad má býti pokud možno lokalisován, a to že se stane nejlépe uvedením okolních vesnic z listiny a uvedením panství, k němuž ta ves náležela. K tomuto poznání jsem bohužel došel dosti pozdě, a proto čtenář najde také v mém spise mnoho dokladů docela kratičkých, neboť jsou omezeny jen na tvar hledaného jména, jak bývalo a dosud bývá ve filologických výkladech místních jmen.“

Nutno poznamenat, že uvedené není jedinou chybou, na niž Profous přišel až v průběhu zpracovávání dat a v předmluvě to zmiňuje. Vedle metody ani prameny, z nichž Profous vychází, Palackého *Popis království Českého*, Sedláčkův *Místopisný slovník historický* a lístkové katalogy obou badatelů, nejsou zcela

bezchybné, jak konečně sám Profous přiznává v předmluvě: „Filolog nemůže bohužel sbírek obou badatelů užívatí přímo, poněvadž je vypisoval nejen Palacký a Sedláček sami, ale také mnoho jejich přispěvatelů, a to, pokud se týče jazykové stránky, někdy způsobem naprosto nespolehlivým. Jim, historikům, šlo arci o stránku obsahovou, tedy o historické zprávy věcné, nám, filologům, však jde o tvary jmen v starých pramenech historických.“ (Profous, 1954, předmluva, s. V) V důsledku všech těchto chyb se následně při porovnávání výsledků mého terénního výzkumu s výsledky Profousovými vyjevila naprostá či značná neshoda u cca 10 % toponym. Nutno však dodat, že do jisté míry může být příčinou neshody časový odstup, čehož dokladem je i to, nakolik se v rámci mého výzkumu od sebe liší výsledky mladší a starší generace.

- 3.1.4 V důsledku metodických chyb uvádí Profous některé údaje zcela nesystematicky, což znemožňuje jejich systematické využívání. Kromě údajů užitečných, jako je geografická poloha obce, její stručná historie (zdroj informací pro atributy 1 a 2 – viz oddíl 4.2 Atributy a jejich hodnoty) atp., jež jsou alespoň do jisté (bohužel velmi neznámé) míry opakovaně součástí hesel, uvádí Profous občas zcela nečekaně údaje pro lingvistické využití naprosto zbytečné. Například v následujícím hesle:

„**Bílá**[...]Ves je rozložena na obrubě kotliny a v ní; v kotlině vyvěrá mohutný pramen zvaný ‚u koryta‘, který vtéká u Kohoutovic do Oharky [Boh. Bouška 101 n.]. Oharka je přítok Mohelky, která se vlévá u Mohelnice do Jizery“ (Profous, 1954, s. 79). Přestože se, jak dále v hesle uvedeno, obec jmenuje podle Bílého potoka (který zřejmě teče z pramene *u koryta* do Oharky), nepovažuji za nutné, ba užitečné vědět, kudy přesně jeho voda teče dále.

- 3.1.5 Ani Profousovo vysvětlování původu názvů asi není zcela bezchybné. U etymologie toponyma Brno (u Vysokého nad Jizerou) Profous (1954, s. 201) píše toto: „V našich zemích, jež mají doloženo od počátku historických dob obyvatelstvo jenom slovanské, náleží přednost vysvětlování jen ze slovanské zásoby slovní a teprve, kde to bez násilí není možno, jest se ohlédnouti po vysvětlení z jazyků národů, které tu žily před Slovany“. Domnívám se, že vysvětlovat a priori všechna toponyma až po jakousi vágní hranici *násilnosti* jen ze slovanské slovní zásoby nemůže vést k správným výsledkům, arci pokud vezmeme v potaz, že především německé osídlení bylo na našem území již od středověku

hojné a že u některých druhů toponym (hradů) existovala dokonce móda pojmenování německého původu.

- 3.1.6 Nalezneme také faktické chyby. Profous kupř. při lokalizaci obcí pomocí blízkého města systematicky označuje *Votice*, město v okrese Benešov, hyperkorektně jako *Otice*. Že se skutečně jedná o Votice, jsem ověřil v současných mapách (všechny obce psané u Otice ležely u Votic), a že se jedná o chybu, jsem ověřil v Dopravním místopisném lexikonu Československé republiky z r. 1928, kde lze sice nalézt troje Otice, ale žádné nejsou totožné s městem Voticemi, jež je v lexikonu uvedeno stejně jako v dnešních mapách jako *Votice*. Pokud tedy nebyl mezi lety 1928 a 1949 neúspěšně zaváděn tvar *Otice*, jedná se nutně o pochybení dané nedostatečnou znalostí zpracovávaného materiálu, které obzvláště vyniká tím, kolik obcí je v Profousově lexikonu k *Oticím* vztahováno.

3.2 EXCERPCE DAT Z PROFOUSE A VÝSTUPY TEORETICKÉ ČÁSTI VÝZKUMU

3.2.1 Z prvního dílu Profousova lexikonu, obsahujícího toponyma od A do H, jsem vypsal všechna místní jména, u nichž je uvedena některá ze zkoumaných předložek. Takových toponym jsem našel celkem 1317 a jsou vytištěna v příloze této práce. Pokud přistoupíme na předpoklad, že počáteční hláska nemá na užití předložky tak zásadní význam, aby se výrazně odlišovala distribuce zkoumaných předložek u obcí od A do H od distribuce u obcí od H do Z, můžeme získaný materiál považovat za dobrou základnu pro popsání stavu užívání předložek *v*, *do* a *na* u toponym. S Profousovou nespolehlivostí je nutno počítat, ale zároveň není možno využít jiné publikace, která by byla spolehlivější, neboť žádná taková neexistuje. Pro část výzkum založenou na literatuře tedy bylo nutno Profouse využít.

Četnost užívání jednotlivých předložek a jejich kombinací v Profousovi ukazuje následující tabulka:

TABULKA č. 2 (četnost kombinací lokálních a direkcionalních předložek u toponym dle Profouse)

dir. / loc.	v	na	v+na	neuvedeno	celkem
do	994	34	12	23	1063
na	8	10	0	0	18
na+do	10	1	1	1	13
neuvedeno	150	70	3	0	223
celkem	1162	115	16	24	1317

V souvislosti s výše popsanou nedůsledností v uvádění předložek však vidíme, že kolonky *neuvedeno* obsahují poměrně vysoká čísla. Direkcionalní předložku neuvedl Profous u lokálního *v* ve skoro 13 % případů a u lokálního *na* dokonce v 60 %. Tím pádem můžeme sice na základě výsledků říci, že *v-loc.* je zhruba desetkrát častější než *na-loc.*, ale nelze nic přesnějšího prohlásit o kombinacích lokálních a direkcionalních předložek ani o četnosti direkcionalních vůbec.

K čemu však data získaná z Profouse posloužila dobře, bylo zjišťování oblastí s nejvyšším výskytem *na*. Předpokládal jsem totiž, že systém mohu poznávat nejlépe v oblastech, kde se vyskytují v hojném počtu obě (všechny) varianty. Zároveň jsem se domníval, že distribuce předložek nebude na celém území zcela homogenní, což může být dáno jednak nářeční situací, jednak také odlišným charakterem krajiny i samotných obcí. Do map správního rozdělení Čech⁵, obsahujících všechny obce a jejich části, jsem proto barevně (podle kombinace lokální a direkcionalní předložky) zanesl nejprve všechny obce, u nichž se dle Profouse používá především nebo pouze *na/na*, a následně část obcí, u nichž se dle Profouse užívá především nebo pouze *v/do*. Zanášet všechny obce s *v/do* jsem považoval za zbytečné, neboť tato kombinace předložek je základní, u toponym bezpříznaková a předpokládal jsem její výskyt na celém území Čech. Zanesení všech takových obcí by tedy mapu pouze znepřehlednilo.

Po zanesení toponym do mapy se v souladu s očekáváním vyjevily oblasti, v nichž je *na* užíváno značně hojněji než v jiných. Následující tabulka zachycuje četnost užívání *na* v okresech (řazeno abecedně i dle četnosti *na*):

⁵ *Mapy správního rozdělení ČR*, Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální, 1999

TABULKA č. 3 (počet zaznamenaných obcí s *na* v okresech)

PODLE ABECEDY			PODLE ČETNOSTI NA	
okres	počet na		okres	počet na
Benešov	3		Chrudim	10
Beroun	2		Příbram	8
Česká Lípa	0		Jičín	7
České Budějovice	0		Kladno	6
Český Krumlov	1		Liberec	6
Děčín	0		Semily	6
Domažlice	2		Mladá Boleslav	5
Havlíčkův Brod	3		Tábor	5
Hradec Králové	2		Ústí nad Orlicí	5
Cheb	0		Jablonec n. Nisou	4
Chomutov	0		Praha-západ	4
Chrudim	10		Benešov	3
Jablonec nad Nisou	4		Havlíčkův Brod	3
Jičín	7		Louny	3
Jihlava	0		Náchod	3
Jindřichův Hradec	2		Rychnov n. Kněžnou	3
Karlovy Vary	0		Beroun	2
Kladno	6		Domažlice	2
Klatovy	2		Hradec Králové	2
Kolín	1		Jindřichův Hradec	2
Kutná Hora	2		Klatovy	2
Liberec	6		Kutná Hora	2
Litoměřice	1		Nymburk	2
Louny	3		Plzeň-jih	2
Mělník	1		Strakonice	2
Mladá Boleslav	5		Český Krumlov	1
Most	0		Kolín	1
Náchod	3		Litoměřice	1
Nymburk	2		Mělník	1
Pardubice	0		Pelhřimov	1
Pelhřimov	1		Písek	1
Písek	1		Plzeň-sever	1
Plzeň-jih	2		Praha	1
Plzeň-město	0		Rakovník	1
Plzeň-sever	1		Svitavy	1
Praha	1		Česká Lípa	0
Praha-východ	0		České Budějovice	0
Praha-západ	4		Děčín	0
Prachatice	0		Cheb	0

Příbram	8	Chomutov	0
Rakovník	1	Jihlava	0
Rokycany	0	Karlovy Vary	0
Rychnov n. Kněžnou	3	Most	0
Semily	6	Pardubice	0
Sokolov	0	Plzeň-město	0
Strakonice	2	Praha-východ	0
Svitavy	1	Prachatice	0
Tábor	5	Rokycany	0
Tachov	0	Sokolov	0
Teplice	0	Tachov	0
Trutnov	0	Teplice	0
Třebíč	0	Trutnov	0
Ústí nad Labem	0	Třebíč	0
Ústí nad Orlicí	5	Ústí nad Labem	0
Žďár nad Sázavou	0	Žďár nad Sázavou	0

Za zmínku stojí, že v celém Karlovarském kraji nemám zanesenu jedinou obec, tedy nejen žádnou s *na*, ale ani žádnou bez *na*. Jak již výše uvedeno, nezanesl jsem všechny obce s *v/do* a je možné, že právě v tomto kraji Profous zaznamenal předložku až u obcí začínajících na pozdější písmena abecedy, takže se v první cca čtvrtině mého seznamu žádná nevyskytuje. Je však také možné, že Profous některým regionům nevěnoval takovou pozornost jako jiným nebo pro ně neměl dostatek podkladů.

Na základě map s barevnými body značícími konkrétní kombinace předložek jsem s ohledem na hustotu kombinací s *na* (danou nejen celkovým počtem *na* v okrese, ale také velikostí okresu a rozmístěním obcí, kde je *na* užíváno) a vzdálenost oblastí od Prahy zvolil pro terénní výzkum tři oblasti:

1. Kladensko (zasahující do okresů Kladno, Louny, Litoměřice, Praha-západ)
2. Jičínsko (zasahující do okresů Jičín, Semily, Nymburk)
3. Železnobrodsko (zasahující do okresů Liberec, Jablonec, Semily, Mladá Boleslav)

4. TERÉNNÍ VÝZKUM

4.1 HYPOTÉZY A JEJICH PODLOŽENÍ

Předpokládal jsem, a to je vůbec důvodem, proč jsem se rozhodl zpracovat právě toto téma, že distribuce předložek *v*, *na* a *do* u toponym má popsitelný systém.

4.1.1 Předpokládal jsem, že distribuce bude založena na všeobecné sémantice předložek (viz kapitola 2. Sémantika předložek *na*, *v* a *do*), tedy částečně na historických a geografických vlastnostech té které obce, částečně na gramatických vlastnostech toponyma.

Na tomto místě je vhodné ukázat, jaký vliv mohou gramatické charakteristiky toponyma mít (ač opět v souladu s principy sémantiky) na volbu předložky. Jak píše Hrdlička (1998, s. 102–103),

„[z] geografických útvarů zasluhují pozornost také hory, pohoří a nížiny. V případě údolí a níže položených oblastí se vcelku bezproblémově užívá předložky *do* [...]; u horstev se ale vyskytují předložky obě, např. *jet na Šumavu*, [...] *na Kavkaz*, *na Malou Fatru apod.*; *jet do Krkonoš*, *do Krušných hor*, [...] *do Jeseníků*, *do And*, *do Skalistých hor*, *do Himaláji* (pl.).

K. Mára se podle našeho mínění mylně domnívá, že je z pohledu užití předložky *do/na* významné, zda jde o pohoří české, nebo nikoliv: jako příklad uvádí *na Šumavu*, *do Tater*; u názvu Krkonoše zmiňuje (podobně jako SSJČ) podle našeho soudu zavádějící kolísání (podle Máry údajně stejně časté) *na Krkonoše/na Krkonoších* a *do Krkonoš/v Krkonoších* s možným uplatněním „jemného stylistického rozdílu“, který ovšem K. Mára nijak blíže nerozvádí.⁶ [...]

Vysvětlení je třeba hledat jinde – faktor ovlivňující užití předložky *do* a *na* je v tomto případě zcela odlišný: je jím podle našeho mínění gramatické číslo [...]. Je-li název příslušného pohoří v čísle jednotném, pojí se s velkou pravidelností s předložkou *na* (stejně je tomu i u spojení s názvy jednotlivých vrcholů, tedy: *na Sněžku*, [...]); názvy pohoří v množném čísle se spojují s předložkou *do*.⁷

Předpokládám, že vztah používaných předložek a gramatického čísla toponyma souvisí se sémantikou. Tato problematika není zřejmě doposud dostatečně vysvětlena, ale domnívám se, že princip závislosti může být následující:

⁶ V korpusu SYN2005 se spojení *na Krkonoše* v tomto významu nevyskytuje ani jednou.

⁷ V poznámkách pod čarou Hrdlička dodává, že výjimkou mezi pohořími v singuláru je varianta *Himaláj*, u níž se taktéž užívá *na*, a naopak toponymum *Český les* ukazuje, že gramatické číslo není jediným vodítkem, neboť zde je silnějším fakt, že slovo *les* se obecně spojuje s předložkou *do*.

Plurálový tvar názvu pohoří (Beskydy) navozuje představu minimálně několika vrcholů. Když mluvčí sdílí polohu s denotátem toponyma a chce jazykově referovat k onomu denotátu jako celku, použije *v*, neboť je minimálně několika vrcholy obklopen, ohraničen, uzavřen. Naproti tomu u pohoří v singuláru (Šumava) si může představit jeden vysoký objekt (jednu vysokou Šumavu), na který je nutno vystoupit, aby s ním člověk sdílel polohu. Takto by bylo pochopitelné také splývání jazykového obrazu pohoří v singuláru s jazykovým obrazem jediného vrcholu, takže by bylo lze chápat touž předložku jako u samotného vrcholu.

Název pohoří v plurálu můžeme už z principu pohoří jakožto množiny nejméně několika hor považovat za základní variantu, oproti níž jsou názvy pohoří v singuláru příznakové. Není však zjištěno, zda se pohoří s názvy v singuláru fyzicky odlišují od pohoří s názvy v plurálu tím způsobem, aby vzbuzovaly spíše dojem jednoho vysokého objektu než množiny více vysokých objektů⁸. Tuto problematiku by bylo nutno hlouběji prozkoumat.

4.1.2 Předpokládal jsem, že zkoumané předložky fungují jako dva *loc./dir.* páry *v/do* a *na/na* (což jsem zdůvodnil již v kapitole 2. Sémantika předložek *na*, *v* a *do*). Přesto však mohou být z nějakých důvodů výjimečně kombinovány také napříč těmito dvojicemi, což je konečně podloženo i daty z Profouse.

4.1.3 Předpokládal jsem, že distribuce předložek se bude lišit i oblast od oblasti. To se potvrdilo již daty získanými z Profouse.

4.1.4 Předpokládal jsem, že *v/do* je základní a bezpříznaková varianta, což se během terénního výzkumu potvrdí tím, že mezi lidmi, kteří příslušnou obec neznají, bude procentuální zastoupení *na/na* podstatně menší, než jak je tomu v celkovém průměru, ba mizivé, neboť respondenti obce neznalí budou vyplňovat předložku pouze na základě gramatických vlastností toponyma, a navíc – protože nebudou reálně užívanou předložku znát – sáhnou stejně raději po bezpříznakové a základní, kterou by mělo být *v/do*.

4.2 ATRIBUTY A JEJICH HODNOTY

4.2.1 Na základě hypotéz jsem vypracoval seznam třinácti atributů, na nichž by mohla záviset volba předložky a jež jsem pokládal za zjistitelné z Profouse a z několikadenního terénního

---

⁸ Kupř. Šumava (sg.) je až na okrajové části spíše velkou náhorní plošinou bez výrazných předělů mezi vrcholy a údolími. Tím se odlišuje od Krkonoš (pl.), kde jsou údolí hluboká a vrcholy vysoké.

výzkumu. U každého atributu je vypsán výčet jeho možných hodnot, jež jsou označeny písmeny, aby bylo možné jejich snadné zanášení do tabulky. Seznam atributů a hodnot je následující:

A – Faktické

1. Leží obec na něčem starém?

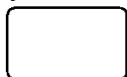
- a/ ne / nevíme
- b/ na místě zaniklé obce
- c/ na staré cestě
- d/ na zaniklém rybníce
- e/ na prameni
- z/ na něčem jiném zaniklém

2. Co tam bylo první?

- a/ vznikla celá naráz / nevíme
- b/ kostel / klášter
- c/ hrad / tvrz
- d/ průmyslový / zemědělský objekt (lom, továrna, statek,...)
- e/ brod
- f/ hospoda
- g/ hájovna

3. Celistvost půdorysu

- a/ hradby

- b/ homogenní tvar

- c/ nehomogenní tvar

- d/ roztroušené chalupy

4. Relativní výška

- a/ na vrcholu kopce (na všechny strany se jde dolů)
- b/ na hřbetu hřebene (na jednu stranu se může jít dále vzhůru)
- c/ na úbočí, svahu
- d/ na úpatí kopce
- e/ v rovině
- f/ v údolí
- g/ ve zvlněné rovině

5. Bylo místo někdy v minulosti využíváno pouze přechodně?
a/ ano (vojenské ležení, úkryt za války, dřevařská bouda,...)
b/ ne / nevíme

6. Slovo tvorná forma názvu⁹
a/ apelativum (Hora, Hráz)
b/ deapelativum (Horany, Hrázov)
c/ deantroponymum (Petrovice)
d/ antroponymum (Nováci)
e/ detoponymum (kupř. dle lesa; osada Brno)
f/ (de)hydronymum (Bystrá)
g/ defytonymum (Březka)
q/ fytonymum (Bříza)
h/ zoonymum (Husa)
i/ dezoonymum (Husín)
z/ jiný
(možná i kombinace – Kubova Huť = ca)

7. Sémantika názvu
a/ ukazující na *v*
b/ ukazující na *na*
c/ neukazující na nic (Novákovice)

+ dodatek – proč ukazuje na tu kterou předložku

- 1/ opačná předložka by nabízela jiný význam (*na Břízu* je jako vylézt na strom
– bude do Břízy)
2/ odpovídá něčemu z obecné sémantiky¹⁰ (Hluboká, Výšina, Kotel)

(čili výsledné označení kupř. a2)

8. Velikost
a/ statutární město
b/ město
c/ městská část
d/ městys
e/ obec
f/ část obce (samostatně stojící bývalá obec spadající nyní pod jinou obec/město)
g/ nezaznamenáno v mapě z katastrálního úřadu (čili velmi malé sídlo)

9. První záznam
a/ do r. 1300
b/ do r. 1500
c/ do r. 1700
d/ do r. 1900
e/ od r. 1900

---

⁹ Atribut č. 6 by měl spadat spíše mezi atributy gramatické. Tento jeho charakter jsem si však uvědomil až v pokročilém stadiu prací, takže jsem jej pro zjednodušení zanechal na pozici 6.

¹⁰ oddíl 2.1, tabulka č. 1

10. Okres

Jičín – jc
Trutnov – tu
Hradec Králové – hk
Semily – sm
Nymburk – nb
Jablonec nad Nisou – jn
Liberec – lb
Mladá Boleslav – mb
Louny – ln
Rakovník – ra
Kladno – kl
Litoměřice – lt
Praha-západ – pz

atp. (dle státních poznávacích značek užívaných v letech 1960–2002 ¹¹)

B – Gramatické

11. Počet slov v názvu

- a/ jednoslovný (Řitka)
- b/ víceslovný (Červená Lhota)
- c/ víceslovný s předložkou *v* na začátku (V Dlouhých)
- d/ víceslovný s předložkou *na* na začátku (Na Drahách)
- e/ víceslovný s jinou předložkou na začátku (U Apoleny)
- f/ víceslovný vztahující se k jinému (Bělá u Pecky, Bystřice nad Pernštejnem)
- g/ jednoslovný s předložkou *v* coby součástí slova (Vlesí)
- h/ jednoslovný s předložkou *na* coby součástí slova (Nábzí)
- i/ jednoslovný s jinou předložkou coby součástí slova (Úpolí)

12. Gramatický¹² rod

- a/ mužský
- b/ ženský
- c/ střední

13. Gramatické číslo

- a/ jednotné
- b/ množné

4.2.2 Během analýzy se ukázalo, že některé atributy zřejmě nebudou funkční. Atributy 1, 2 a 5, které by podle obecné sémantiky zkoumaných předložek měly či alespoň mohly mít na výběr předložky význam, byly zvoleny poté, co na počátku excerpce z Profouse tento příslušné údaje o několika obcích uváděl. S přibývajícím počtem obcí se však ukázalo, že najít v Profousovi hodnoty těchto atributů je spíše výjimkou než pravidlem, takže má většina

---

¹¹ Dostupno na <http://k-report.net/spz/?kapitola=24>.

¹² Ve smyslu jmenný rod substantiv.

toponym u atributů 1, 2 a 5 hodnotu *ne* / *nevíme*. Domnívám se však, že atributy jsou nefunkční pouze pro svou nesnadnou zjistitelnost a v budoucích, rozsáhlejších pracích na toto téma by bylo vhodné se i jimi zabývat.

Nefunkčním se ukázal též atribut č. 7, sémantika názvu. Přestože je představitelné, že název vesnice budí dojem *otevřenosti* / *uzavřenosti*, *ohraničenosti* / *neohraničenosti* nebo *vyvýšenosti* / *zhloubenosti* bude sugerovat mluvčím sémanticky adekvátní předložku, a přestože je známo, že propria se často záměrně používají v jiných vazbách než homofonní apelativa, aby byl mezi nimi zřetelný rozdíl, u většiny toponym jsem nebyl s to vyplnit jinou hodnotu než *c*, neukazující na nic, a to buďto proto, že mi název nic neevokoval, nebo naopak proto, že jsem měl dojem, že může evokovat obě varianty předložek.

4.3 METODA VÝZKUMU A JEJÍ PROBLÉMY

4.3.1 Výběr obcí

Terénní výzkum jsem prováděl ve třech oblastech s nejvyšším a nejhustším výskytem předložky *na*, na Kladensku, Jičínsku a Železnobrodsku (viz oddíl 3.2). Z těchto oblastí jsem vybral všechny obce, které jsem měl zaneseny v mapách, tedy jak ty, kde se užívá *na*, tak i ty s *v*. Zde opět nepokládám za problematické, že jsem do mapy nezařadil všechny obce, u nichž Profous uvádí *v*. Vzhledem k tomu, že tato předložka je bezpříznaková a základní a zároveň průměrně desetkrát četnější než *na*, bylo by dle mého názoru kontraproduktivní zkoumat z devíti desetin to, co není zajímavé, na úkor zajímavého. Zkoumaných obcí bylo ve všech třech oblastech celkem 80.

Cílem výzkumu bylo:

1. zjistit reálné užívání předložek *v*, *do* a *na* u zkoumaných toponym
2. zjistit užívání zkoumaných předložek u toponym respondentům neznámých
3. posoudit a zaznamenat si u každé obce atributy 3 a 4
4. pro možnost pozdější kontroly či upřesnění atributů 3 a 4 všechny obce vyfotografovat

4.3.2 Dotazníky a jejich problematika

4.3.2.1 Dotazníky

K zjištění skutečného stavu užívání předložek byla zvolena metoda dotazníků, jež jsem zadával jednak studentům vyšších ročníků gymnázií, jednak seniorům v domovech pro seniory, dále pak učitelům gymnázií a dalším respondentům střední a starší generace. Dotazník byl v rámci krycí metody¹³ představen jako prostředek výzkumu zjišťujícího skloňování toponym.

Pro příklad uvedu dotazník z Jičínska:

Dobrý den,

máte před sebou dotazník, jehož cílem je zjistit, jak se v běžné mluvě skloňují místní jména ve Vašem okolí. Bude Vám předložen seznam obcí a nedokončené věty.

Vaším úkolem bude doplnit věty v souladu s uvedenou otázkou (KDE) nebo (KAM) tak, jak byste je řekli v běžném neformálním rozhovoru s přáteli.

V případě, že danou obec neznáte nebo si nevzpomínáte, že byste o ní kdy hovořili, udělejte u ní křížek. (Odpovědi však vyplňujte u všech obcí, tedy i u těch, které neznáte)

Nad odpověďmi se nerozmýšlejte, napište je tak spontánně, jak byste odpověděli svým přátelům.

Údaje v závorkách, upřesňující polohu té které obce, jsou pouze orientační. Nepodivujte se, nebude-li vzdálenost či směr platit zcela přesně. Tolerance je cca 1km a 30°.

Pro začátek ještě, prosím, zaškrtněte a vyplňte něco málo o sobě:

Jak dlouho žijete v této oblasti:	☐ od narození
	☐ od cca 5–10 let
	☐ od cca 15–20 let
	☐ od cca 25–35 let
	☐ od cca 40–50 let
	☐ od vyššího věku než 50 let

Jak dobře tuto oblast znáte:	☐ velmi dobře (jako své boty)
	☐ celkem dobře
	☐ neztratíte se
	☐ příliš dobře ne
	☐ takřka vůbec

Váš věk:.....let

---

¹³ Respondent neví, co je skutečným cílem dotazníku. Díky tomu není schopen vědomě modifikovat své odpovědi a deformovat tím výsledná data.

Vzor:

(pro případ, že obec neznám, tedy s připsaným křížkem u obce)

Libunec (2km JZ od Libuně)   **X**

(KAM)...*Do Libunce*.....chodím rád. Bydlí.....*v Libunci*.....(KDE)

Dotazník:

Březina (3 km Z od Jičína)

Právě jsem .....(KDE) Právě jedu.....(KAM)

Cidlina (3 km V od Libuně)

Stalo se to.....(KDE) Odstěhoval se.....(KAM)

Březka (2 km J od Libuně)

Včera jsem byl.....(KDE) Poslal jsem to.....(KAM)

Bacov (1 km SZ od Mladějova)

Koupil jsem to.....(KDE) (KAM).....chodím rád.

Blatec (2 km S od Rovenska)

Bydlí.....(KDE) Pojeď se mnou.....(KAM)

Čálovice (1 km SV od Sobotky)

(KDE).....je vždy krásně. Někdy tě vezmu.....(KAM)

Bezník (5 km SV od Láz.Bělohrad)

(KDE).....mám kamaráda. (KAM).....nechoď.

Betlem (1 km SV od Samšiny)

(KDE).....prodávají jablka. (KAM).....jezdím k tetě.

Brada (3 km S od Jičína)

Žene se to.....(KAM) (KDE).....už prší.

Běchary (2 km JV od Kopidlna)

(KAM).....přiď včas! Vyklopím to .....(KDE)

Bačalky (4 km Z od Libáně)

(KAM).....jezdím jako listonoš. (KDE).....jsem ztratil nůž.

Bělá u Pecky

(KAM).....vozíme hnůj. Čisto mají.....(KDE)

Batín (9 km Z od Jičína)

Závod se běží.....(KAM) Cíl je.....(KDE)

Bříšťany (6 km J od Hořic)

Odtud je vidět až.....(KAM). Tamten komín je.....(KDE)

Březka (u Cidliny)

(KAM).....se taxík prodraží. (KDE).....jsem si zlomil nohu.

Brodek (4 km JZ od Libáně)

(KAM).....jezdím nakupovat. (KDE).....prodávají psy.

Budčeves (2 km J od Kopidlna)

Dojeď mi .....(KAM) (KDE).....nemají letiště.

Lázně Bělohrad

(KDE).....točí dobré pivo. (KAM).....chodíme na výlet.

Brdo (3 km Z od N. Paky)

Přiženil se.....(KAM) (KDE).....měl svatbu.

Březovice (2 km V od Hořic)

Vyhnali ho.....(KAM) Postavili si dům.....(KDE)

Bukovina u Pecky

Přestěhovala se.....(KAM) Nejkrásněji je.....(KDE)

Brtev (1 km SV od Láz.Bělohrad)

(KDE).....má chalupu. Pojedeme.....(KAM)

Břístev (5 km JZ od Kopidlna)

(KAM).....se nechystám. Šéf bydlí.....(KDE)

Blata (7 km SZ od Jičína)

Denně jezdívám.....(KAM) (KDE).....je veselo.

Češov (6 km V od Kopidlna)

(KDE).....jsem dávno nebyl. Teta se chystá.....(KAM)

Bašnice (4 km JZ od Hořic)

(KDE).....prodávají hrušky. (KAM).....jezdím k strýci.

4.3.2.2 Poznámky k dotazníkům

Dotazníky byly vytvořeny tak, aby ověřovaly i hypotézu č. 4, totiž že *v/do* je základní varianta. Proto měli respondenti vyplňovat i řádky s obcemi, jež neznali a u nichž tím pádem nemohli doložit místní úzus. Respondenti, kteří tu kterou obec neznají, jsou v této práci označováni jako *neznalí*, aniž bych stále opakoval, *čeho* neznalí.

Aby bylo omezeno mechanické a analogické vyplňování, je každá věta v dotazníku pouze jednou. Díky tomu bylo také možné eliminovat dopad případných špatně postavených vět.

Dvě takové, u nichž je *na* určováno i valencí slovesa, se bohužel v dotaznících vyskytly (Žene se to...(KAM); Odtud je vidět až...(KAM)), ale díky systematickému neopakování pouze jednou¹⁴. Je však nutno dodat, že původní varianta dotazníků, která byla právě kvůli předejití mechanickému vyplňování nahrazena variantou s různými větami, obsahovala u každého toponyma pouze věty *Právě jsem...(KDE)*; *Právě jedu...(KAM)*. Je možné, že chyby způsobené případným mechanickým vyplňováním by nebyly tak zásadní a kromě případných špatně postavených vět, kterým se dá předejít jejich nemechanickým psaním, by se výzkum vyhnul také dodávání nadbytečných významů a tím možnému sugerování předložky.

Jako příklad takového sugerování uvedu větu *(KAM)...jezdím jako listonoš*. Vzhledem k tomu, že listonoš objede během své služby mnoho obcí, je v každé pouze krátce. Tím může věta s listonošem svou evokací krátkodobosti podporovat volbu *na*, ač by třeba jinak zvoleno nebylo. Právě uvedená věta mne při vyhodnocování dotazníků zaujala, neboť mezi neznalými bylo nadprůměrně mnoho direkcionalního *na*, a to často v kombinaci s lokálním *v*. Jedním z důvodů tohoto stavu dle mého názoru může být použití věty s listonošem. Domnívám se, že nějaký (třeba i ne obecně platný) přidaný význam, ovlivňující volbu předložky společně s toponymem (a tím znepřesňující výzkum), může mít většina vět, které *něco* říkají, a tedy nejspíše ne věty původní, *Právě jedu...*, *Právě jsem...*, jež neříkají nic o agentu, době pobytu, směru pohybu atp.

Data, která byla ztracena chybnými větami, jsou však pouhou minoritou ztracených dat. Celkově totiž bylo nutno cca polovinu dotazníků vyřadit, neboť byly špatně vyplněné¹⁵. Důvodem byla jejich komplikovanost daná jednak použitou krycí metodou, jednak dvojím typem zjišťovaných dat (místní úzus v užívání předložek, užívání předložek u neznámých toponym).

Přestože je v hlavičce výslovně napsáno *tak, jak byste je řekli v běžném neformálním rozhovoru s přáteli* a já, zadavatel, jsem neformálnost studentům osobně zdůrazňoval, mnoho z nich se nedokázalo oprostít od svázanosti pravidly hodiny českého jazyka (jež obvykle byla dobou zadávání dotazníků) a psalo nejen spisovné koncovky, ale také „správné“ a bezpříznakové *v/do*. Nutno dodat, že časté vyplňování *v/do* mohlo být způsobeno také nevhodnou příkladovou větou. Ve snaze nenabízet respondentům možné varianty předložek jsem do dotazníků zařadil pouze jednu příkladovou větu, v níž je vyplněno bezpříznakové

---

¹⁴ Resp. druhá z vět pouze v některých dotaznících jednou a v jiných vůbec.

¹⁵ Data z vyřazených dotazníků nejsou bezcenná všeobecně, ale pro můj výzkum jsou nepoužitelná. Nevyhodnocoval jsem je, protože mi neposkytovala informace o distribuci předložek (dotazníky s vyplněným *v/do* u všech toponym) a souvislosti distribuce s gramatickými, nebo i faktickými atributy (dotazníky bez křížků u respondentovi neznámých toponym).

v/do. Kdyby byly použity dvě příkladové věty, jedna s *v/do* a druhá s *na/na*, bylo by možná *na/na* vyplňováno ve více dotaznících. Zároveň by však takovéto příkladové věty mohly v respondentech budit dojem, že kombinace *v/do* a *na/na* jsou pevné a nelze použít *v/na* nebo *na/do*, což by výzkum, ač jiným způsobem, opět znepráhnilo.

Přestože je v hlavičce výslovně napsáno *V případě, že danou obec neznáte nebo si nevzpomínáte, že byste o ní kdy hovořili, udělejte u ní křížek. (Odpovědi však vyplňujte u všech obcí, tedy i u těch, které neznáte)*, mnoho studentů křížky buďto nedělalo, čímž znemožnilo rozlišit, co je skutečný úzus a co je pouze odhadovaná předložka u neznámého toponyma, nebo dělalo, ale věty s křížky již nevyplňovalo, čímž ochudilo tuto část výzkumu.

Specifickými problémy se pak vyznačovalo zadávání dotazníků seniorům, na které byl test často natolik komplikovaný, že vůbec nedovedli pochopit, co se od nich žádá, a mnozí vyplnili pouze svůj věk nebo odešli do svých pokojů a dotazník vůbec nevyplňovali. S těmi úspěšnějšími bylo většinou nutno individuálně dotazníky procházet a u každého toponyma zvlášť vysvětlovat (bez možnosti napovědět příkladem), co by měli říci či napsat, a zpravidla rovnou i jejich odpovědi zaznamenat, neboť nebyli sami schopni vidět nebo psát.

Ve výsledku jsem tedy nabyt dojmu, zda by bývalo nebylo lepší zeptat se v dotazníku respondentů přímo, jakou předložku u příslušných místních názvů používají. Domnívám se, že by tak pro ně bylo pochopení snazším, za předložku by se nestyděli a bezproblémově by ji vyplnili.

4.3.3 Další zpracovávání dat získaných dotazníky

80 obcí, u nichž jsem terénním průzkumem zjistil reálné užívání předložek, jsem zanesl do tabulek, v nichž jsem u každé obce zaznamenal hodnoty všech atributů, předložky uvedené v Profousovi, předložky uváděné v dotaznících starší a střední generací¹⁶ (i s konkrétními počty uvedení té které předložky), předložky uváděné v dotaznících mladší generací (opět i s počty) a nakonec počty *na*, která napsali ti, již příslušnou obec neznali.

V takto připraveném materiálu jsem označil obce, u nichž se vyskytuje pouze *v/do*, obce, u nichž se vyskytuje alespoň ve dvou ze tří zdrojů (mladší generace / střední a starší generace / Profous) zpravidla *na/na*, a obce, u nichž jsou alespoň u dvou ze tří zdrojů uváděny obě dvojice předložek rovnoměrně. Výsledná statistika reflektovala korelace mezi předložkami a hodnotami atributů.

---

¹⁶ respondenti nad 25 let věku

4.4 ZJIŠTĚNÁ DATA

4.4.1 K uspořádání dat

Následující tabulky zachycují zjištěná data, na základě nichž jsem ověřoval své hypotézy. Aby bylo možno zřetelně zachytit rozdíl mezi oběma užívanými typy předložek, bral jsem v potaz pouze obce výrazně vyhraněné pro tu kterou předložku.

1. obce, u nichž bylo vyplňováno pouze *v/do*, jsou označeny modrou barvou
2. obce, u nichž bylo zpravidla vyplňováno *na/na*, jsou označeny červenou barvou
3. obce, u nichž se všechny předložky vyskytují rovnoměrně, jsou označeny zeleně

Aby byla tabulka přehledná, jsou vždy označeny pouze ty údaje, které nás u daného toponyma zajímají, tedy pouze atributy, které se v průběhu výzkumu ukázaly jako aspirující na funkčnost, a pouze ty počty výskytů předložek, které se týkají předložky v daném řádku zkoumané.

V tabulce obcí z Železnobrodsko je kromě atributů 2, 3, 6, 8, 11, 12 a 13 barevně označen i atribut 10. V této tabulce se totiž zřejmě mimoděk vyjevil i na tak malé ploše vliv okresu na četnost *na/na*. Jak je patrné, pět ze šesti obcí s *na/na* leží v okrese Liberec (pouze jedna v okrese Jablonec), zatímco žádná s pouhým *v/do* v okrese Liberec neleží (všechny v okrese Jablonec a Semily). To může být, jak již výše uvedeno, způsobeno také odlišnými geografickými podmínkami každého z okresů.

Uvedu pro přesnost a přehled o relevantnosti či všeobecné platnosti výsledků ještě statistiku vybraných dotazníků. Nutno dodat, že množství dat, s nimiž nakonec pracuji, je v důsledku několikanásobného výběru těch vhodných oproti původně vypsáním 1317 obcím poměrně nízké. Přesto považuji konečné výsledky terénního výzkumu za poměrně jasně vypovídající a ukazující k ověření nebo vyvrácení hypotéz na úrovni, o níž tato práce usiluje.

TABULKA č. 4. (počty použitých a vyřazených dotazníků)

	POČTY DOTAZNIKŮ		
oblast	střední a starší generace	mladší generace	vyřazené dotazníky
JIČÍNSKO	5	27	43
KLADENSKO	10	24	31
ŽELEZNOBRODSKO	6	23	21

Následují samotné tabulky s daty (TABULKA č. 5, č. 6 a č. 7 – data z terénního výzkumu):

JIČÍNSKO	ATRIBUTY													PŘEDLOŽKY LOCUS / DIREKCE													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Profous	loc. - STR-STAR. - dir.				loc. - MLAD. - dir.				NEZN				
															v	na	do	na	celkem	v	na	do		na	nezn	celkem	na
Březina (3 km Z od Jičína)	a	a	b	ef	b	bg	c	e	b	jc	a	b	a	v	5	0	5	0	v / do	23	1	23	1	3	v, na / do, na	1	1
Cidlina (3 km V od Libuně)	a	a	c	c	b	f	c	c	b	jc	a	b	a	v / do	5	0	5	0	v / do	20	1	21	0	6	v, na / do, na		
Březka (2 km J od Libuně)	a	a	b	b	b	bg	c	f	c	jc	a	b	a	na /	1	4	1	4	na, v / na, do	12	2	13	1	13	v, na / do, na	1	1
Bacov (1 km SZ od Mladějova)	a	a	d	g	b	c	c	f	c	jc	a	ac	a	v / do	1	3	1	3	na, v / na, do	11	1	11	1	15	v, na / do, na		
Blatce (2 km S od Rovenska)	a	a	b	a	b	b	c	c	b	sm	a	a	a	na /	4	0	4	0	v / do	12	0	11	1	15	v / do, na		
Čalovice (1 km SV od Sobotky)	a	a	b	c	b	c	c	c	a	jc	a	b	b	v / do	4	0	4	0	v / do	8	0	8	0	19	v / do		
Bezník (5 km SV od Lázu Bělouhrad)	a	a	b	a	b	bg	c	f	a	jc	a	a	a	v / do	0	0	0	0	?	5	5	5	5	17	na, v / na, do	2	
Betlem (1 km SV od Samšiny)	a	a	c	c	b	e	c	f	d	jc	a	a	a	v / do, na	1	1	1	1	na, v / na, do	7	1	8	0	19	v, na / do	1	
Brada (3 km S od Jičína)	a	c	c	a	b	b	c	e	a	jc	a	c	b	na /	0	5	0	5	na / na	3	20	4	19	4	na, v / na, do	1	1
Běchary (2 km JV od Kopidlna)	a	d	b	f	b	c	c	e	a	jc	a	b	b	v / do	5	0	5	0	v / do	13	0	13	0	14	v / do		1
Bačalky (4 km Z od Libáně)	a	a	b	cf	b	?	c	e	c	jc	a	b	b	v / do	1	3	1	3	na, v / na, do	5	1	5	1	21	v, na / do, na	1	2
Bělá u Peckv	a	a	c	f	b	b	c	c	b	jc	f	b	a	v / do, na	5	0	5	0	v / do	19	1	19	1	7	v, na / do, na	1	1
Batín (9 km Z od Jičína)	a	a	b	e	b	c	c	f	d	jc	a	a	a	v / do	4	0	3	0	v / do	9	0	9	0	18	v / do		1
Bříšťany (6 km J od Hořic)	a	a	b	f	b	cbg	c	e	a	jc	a	b	b	v / do	4	0	4	0	v / do	15	0	15	0	12	v / do		1
Březka (u Cidlín)	a	a	b	f	b	a	c	c	b	jc	a	a	a	v / do	3	1	4	1	v, na / do, na	13	2	13	2	12	v, na / do, na		
Brodek (4 km JZ od Libáně)	a	a	c	ca	b	a	b12	f	c	jc	a	a	a	v / do	4	0	4	0	v / do	9	3	9	3	15	v, na / do, na	1	2
Budčoves (2 km J od Kopidlna)	a	a	bc	e	b	ca	c	e	b	jc	a	b	a	do	5	0	5	0	v / do	22	1	23	0	4	v, na / do		
Lázně Bělouhrad	a	a	b	e	b	ea	c	b	a	jc	b	b	b	v / do	5	0	4	0	v / do	26	0	25	1	1	v / do, na		
Brdo (3 km Z od N.Paky)	a	a	cd	c	b	a	b2	f	c	jc	a	c	a	/ na	1	2	1	2	na, v / na, do	10	4	12	2	13	v, na / do, na	1	
Březovice (2 km V od Hořic)	a	a	c	f	b	bg	c	c	b	jc	a	b	b	v / do	3	0	3	0	v / do	14	0	14	0	13	v / do		
Bukovina u Peckv	a	a	b	a	b	bg	c	f	b	jc	f	b	a	v, na /	1	3	1	3	na, v / na, do	12	3	11	4	12	v, na / do, na		
Brter (1 km SV od Lázu Bělouhrad)	a	a	b	c	b	bg	c	c	b	jc	a	b	a	v / do	2	0	2	0	v / do	8	0	8	0	19	v / do		1
Břístev (5 km JZ od Kopidlna)	a	a	0	0	b	bg	c	f	b	nb	a	b	a	na / do	1	0	1	0	v / do	7	0	7	0	20	v / do		3
Blata (7 km SZ od Jičína)	a	a	cd	c	b	b	c	f	c	jc	a	c	b	v / do	0	5	1	4	na / na, do	2	17	2	17	8	na, v / na, do		
Češov (6 km V od Kopidlna)	a	a	b	bc	b	c	c	e	b	jc	a	a	a	v /	5	0	5	0	v / do	14	3	15	2	10	v, na / do, na	1	
Bašnice (4 km JZ od Hořic)	a	a	b	g	b	c	c	e	b	jc	a	b	b	v /	5	0	5	0	v / do	9	0	9	0	18	v / do		

KLADENSKO	ATRIBUTY													PŘEDLOŽKY LOCUS / DIREKCE													
														Profous		loc. - STR.-STAR. - dir.		loc. - MLAD. - dir.		NEZN							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	celkem	v	na	do	na	celkem	v	na	do	na	nezn.	celkem	na	na
Břínkov (9 km J od Loun)	a	a	b	c	b	c	c	f	b	ln	a	a	a	na / do	5	0	6	0	v / do	3	0	4	1	20	v / do, na	1	
Hvizďalka (10 km JV od Loun)	a	a	b	ca	b	c	c	f	d	ln	a	b	a	na / na	4	1	3	1	v, na / do, na	5	0	5	0	24	v / do	1	
Čelechovice (4 km SV od N. Strašecí)	a	a	b	fg	b	c	c	c	b	kl	a	b	b	v / do	9	0	9	0	v / do	11	0	10	0	11	v / do		
Drnek (7 km SV od N. Strašecí)	a	g	b	ag	b	ed (form. a)	c	e	d	kl	a	a	a	na /	3	6	0	9	na, v / na	9	5	10	4	10	v, na / do, na	1	2
Hvězda (7 km Z od Slaného)	a	f	b	a	a	a	b2	f	c	kl	a	b	a	na / na	4	4	2	6	na, v / na, do	10	3	10	2	12	v, na / do, na	1	1
Čanovice (7 km Z od Slaného)	a	a	b	f	b	c	c	f	b	kl	a	b	b	v / do	4	0	4	0	v / do	7	0	7	0	17	v / do		
Běleč (12 km JZ od Kladna)	a	a	b	c	b	a	c	e	b	kl	a	b	a	v / do	9	0	8	0	v / do	22	0	22	0	2	v / do		
Čeradice (8 km SZ od Slaného)	a	a	b	f	b	c?	c	f	b	kl	a	b	ba	v / do	6	0	5	0	v / do	10	0	10	0	14	v / do		
Byseň (4 km Z od Slaného)	a	a	b	fc	b	c	c	f	b	kl	a	b	a	v / do	5	0	5	0	v / do	5	0	5	0	18	v / do		
Braškov (5 km J od Kladna)	a	a	b	f	b	b	c	e	a	kl	a	a	a	v / do	7	2	6	3	v, na / do, na	8	14	9	13	1	na, v / na, do		
Budenice (3 km S od Zlonic)	a	a	b	f	b	c	c	f	b	kl	a	b	ba	v / do	5	0	6	0	v / do	15	0	15	0	9	v / do		
Břešťany (2 km V od Zlonic)	a	a	b	c	b	g	c	f	a	kl	a	b	b	v / do	4	0	4	0	v / do	10	0	10	0	14	v / do		
Dolín (3 km SV od Slaného)	a	a	b	ac	b	a	a2	c	b	kl	a	a	a	na /	7	1	7	0	v, na / do	12	0	12	0	12	v / do		
Beřovice (5 km SV od Slaného)	a	a	b	f	b	c	c	e	b	kl	a	b	ba	v / do	7	0	7	0	v / do	13	0	13	0	8	v / do		
Dřín (2 km V od Kladna)	ab* a	a	c	c	b	g	c	g	bc	kl	a	b	a	na / do	5	3	3	3	v, na / na, do	8	12	8	11	3	na, v / na, do		
Cvřetovice (5 km SV od Kladna)	a	a	b	g	b	c	c	e	b	kl	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	23	0	23	0	1	v / do		
Brandýsek (6 km SV od Kladna)	a	a	b	g	b	z	c	e	b	kl	a	a	a	na /	7	3	8	2	v, na / do, na	19	4	21	2	1	v, na / do, na		
Buštěhrad	a	a	b	fc	b	c	c	b	b	kl	a	a	a	v / do	10	0	9	1	v / do, na	16	8	14	10	0	v, na / do, na		
Bratkovice (3 km Z od Větřat)	a	a	b	c	b	c	c	f	b	kl	a	b	b	v /	6	0	6	0	v / do	5	0	5	0	18	v / do		
Černuc (3 km SZ od Větřat)	a	a	b	ce	b	c	c	e	b	kl	a	?	ab	v / do	7	0	7	0	v / do	9	0	9	0	15	v / do	1	
Bruňkov (4 km JV od Libochovic)	a	a	b	c	b	c	c	f	b	lt	a	a	a	na /	5	0	1	0	v / do	7	0	3	0	18	v / do		
Břiza (9 km S od Větřat)	a	a	b	ac	b	q	c	e	b	lt	a	b	b	v / na	4	0	2	0	v / do	7	0	6	1	16	v / do, na	1	
Budhostice (2 km SV od Větřat)	a	a	b	e	b	c	c	f	a	kl	a	b	b	v / do	4	0	3	0	v / do	12	0	12	0	12	v / do		
Velká Bučina (1 km JV od Větřat)	a	a	b	c	b	ag	c	c	b	kl	ba	b	a	na /	5	0	5	0	v / do	15	1	13	3	7	v, na / do, na	1	1
Blevice (5 km JZ od Kralup n. V.)	a	a	b	f	b	b	c	e	a	kl	a	b	ba	v / do	5	0	5	0	v / do	9	0	9	0	15	v / do		
Hole (5 km SV od Buštěhradu)	a	a	b	a	b	ag	c	f	a	pz	a	b	ab	v, na /	3	0	3	0	v / do	2	1	1	1	20	v, na / na, do	1	
Černovičky (5 km JV od Buštěhradu)	a	a	b	g	b	c	c	g	a	pz	a	b	b	na /	5	0	5	0	v / do	10	0	10	0	14	v / do		
Bůhdar (2 km V od Buštěhradu)	a	df	b	c	b	z	c	f	c	kl	a	b	a	v / do	5	0	5	0	v / do	3	0	2	0	21	v / do	3	
Běloky (3 km JV od Buštěhradu)	a	a	b	f	b	b	c	e	a	kl	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	9	0	9	0	14	v / do		
Býře (2 km JZ od Hostovic)	a	a	b	ef	b	b	b2	c	a	pz	a	?	ba	na /	6	0	5	0	v / do	4	3	6	1	14	v, na / do, na		

* Stejnomená obec, kus od ní r.1681 postavena nová

ŽELEZNOBRODSKO	ATRIBUTY													PŘEDLOŽKY LOCUS / DIREKCE													
														Profous				loc. - STR.-STAR. - dir.				loc. - MLAD. - dir.				NEZN.	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	celkem	v	na	do	na	celkem	v	na	do	na	hzn	celkem	na	na
Doleček (4 km JZ od Čes.Dubn)	a	a	d	cf	b	a	a2	f	c	lb	a	a	a	na /	0	3	0	3	na / na	1	0	1	0	21	v / do		
Hradčany (3 km JV od Čes.Dubn)	a	a	c	c	b	b	c	f	c	lb	a	b	b	v / do, na	4	1	4	1	v, na / do, na	10	0	9	0	12	v / do		
Bílá (3 km Z od Hodkovic n.M.)	e	a	b	cf	b	f	c	e	c	lb	a	b	a	v, na / do, na	0	5	2	3	na / na, do	8	0	9	0	12	v / do		
Jivina (5 km J od Hodkovic n.M.)	a	a	c	a	b	g	c	f	b	lb	a	b	a	na /	2	3	0	5	na, v / na	6	3	7	3	12	v, na / do, na		
Albrechtice (7 km J od Hodkovic n.M.)	a	a	c	a	b	c	c	f	b	lb	a	b	b	na / na	6	0	6	0	v / do	20	0	19	0	4	v / do		
Zlatá Hvězda (u Odolenovic)	a	a	b	c	b	a	c	g	d	lb	b	b	a	na / na	0	5	0	5	na / na	4	1	4	1	19	v, na / do, na	1	4
Husa (5 km J od Hodkovic n.M.)	b	df	c	c	a	h	b1	f	d	lb	a	b	a	na / na	0	5	0	5	na / na	7	7	7	7	9	na, v / na, do		
Břelhy (7 km JZ od Turnova)	a	a	c	f	b	a	c	f	b	mb	a	a	ba	v / do	2	0	0	2	v / na	8	0	8	0	16	v / do	2	2
Buršín (2 km od Rychnova u Jabl.n.N.)	a	a	d	c	b	b	c	g	d	jn	a	a	a	na /	2	2	0	3	na, v / na	4	0	4	0	20	v / do	2	
Besedice (3 km JZ od Žel.Brodu)	a	a	c	b	b	b	c	f	b	jn	a	b	ba	v / do	4	0	4	0	v / do	20	0	19	0	3	v / do	1	
Bohuslav (8 km JV od Turnova)	a	a	b	a	b	c	c	f	b	sm	a	b	a	v / do	3	2	1	2	v, na / na, do	7	0	7	0	16	v / do		
Bzí (2 km SZ od Žel.Brodu)														na / do	2	0	2	0	v / do	10	1	11	0		v, na / do		
varianta Nábzí	a	a	c	b	b	?	c	c	b	jn	a	c	a	v / do	2	0	2	0	v / do	0	0	0	0	13	0		
Bratřikov (4 km S od Žel.Brodu)	a	a	d	ac	b	c	c	f	c	jn	a	a	a	na / do	5	0	5	0	v / do	7	1	8	1	14	v, na / do, na		
Železný Brod	a	e	b	fc	b	a	c	b	b	jn	ba	a	a	v /	6	0	6	0	v / do	23	0	22	0	0	v / do		
Bohuňovsko (5 km V od Žel.Brodu)	ab	a	d	fc	b	ce	c	f	c	sm	a	c	a	v, na / do, na	2	1	2	0	v, na / do	3	0	3	0	21	v / do	4	4
Bohdalovice (3 km J od Tanvaldu)	a	a	d	bc	b	c?	c	c	c	jn	a	b	b	v / do	3	0	3	0	v / do	5	0	5	0	18	v / do		
Bozkov (4 km S od Seml)	a	b	c	ac	b	c	c	e	b	sm	a	a	a	v / do	5	0	5	0	v / do	21	0	22	0	1	v / do		
Býstrá n.Jizerou (4 km V od Seml)	a	a	d	c	b	f	c	e	b	sm	ba	b	a	v / do	3	0	3	0	v / do	16	0	16	0	8	v / do		
Černá (3 km Z od Lomnice n.Pop.)	a	a	cd	c	b	a	c	c	b	sm	a	b	a	na /	3	0	3	0	v / do	5	0	5	0	13	v / do		
Brno (2 km V od Jablonce n.Jiz.)	a	a	d	c	b	e	c	g	d	sm	a	c	a	na /	0	0	0	0	?	6	0	5	0	18	v / do		
Bratrouchov (3 km V od Jabl.n.Jiz.)	a	a	d	c	b	c	c	c	c	sm	a	a	a	v /	3	0	3	0	v / do	5	0	4	0	18	v / do	1	
Benecko (7 km SV od Jilemnice)	ab	a	d	c	b	cj	c	e	c	sm	a	c	a	v / do	2	1	0	3	v, na / na	6	12	3	10	7	na, v / na, do	2	2
Horní Branná (4 km V od Jilemnice)	a	a	b	f	b	f	c	e	b	sm	ba	b	a	v / do, na	3	0	3	0	v / do	12	0	12	0	10	v / do		
Horka u Staré Paky	a	a	c	c	b	a	b2	e	d	sm	ba	b	a	na (pl.) /	3	0	3	0	v / do	14	1	13	2	8	v, na / do, na	2	2

Kromě samotného vztahu atributů a předložek, jímž se budu blíže zabývat v oddíle 4.5, ukazují tabulky také další zajímavá zjištění, jež se přímo netýkají tématu výzkumu, ale byla by je škoda pominout.

4.4.2 Vývoj počtu toponym s jediným používaným druhem předložky

Pokud porovnáme počty co do výběru předložek vyhraněných (majících pouze *v/do* nebo pouze *na/na*) toponym u Profouse, starší a střední generace a mladší generace, dojdeme k následujícím číslům:

TABULKA č. 8 (jednotnost v užívání předložek – Jičínsko)

JIČÍNSKO	Profous	střední a starší	mladší
vyhraněných celkem	23	17	8
na/na	4	1	0
v/do	19	16	8

TABULKA č. 9 (jednotnost v užívání předložek – Kladensko)

KLADENSKO	Profous	střední a starší	mladší
vyhraněných celkem	26	22	19
na/na	9	0	0
v/do	17	22	19

TABULKA č. 10 (jednotnost v užívání předložek – Železnobrodsko)

ŽELEZNOBRODSKO	Profous	střední a starší	mladší
vyhraněných celkem	20	17	17
na/na	8	3	0
v/do	12	14	17

Jak vidno, až na dvě výjimky týkající se nárůstu v používání *v/do* (Kladensko: Profous → střední a starší generace; Železnobrodsko: Profous → střední a starší → mladší generace) počty toponym, u nichž se užívá pouze jednoho druhu předložek, klesá. To je zřejmě dokladem vzrůstajícího nerozlišování mezi sémantikou obou předložek, jež asi úzce souvisí s expanzí předložky *na* u apelativ, jež je způsobena tímto. Jak je však patrné z obou výjimek a vůbec z nulového počtu toponym s pouhým *na/na* u mladší generace, trend u toponym je zřejmě opačný než u apelativ: pokud se používá pouze jedna varianta předložky, ubývá *na* a přibývá bezpříznakového *v*.

4.4.3 Četnost kombinací lokálních a direkciónálních předložek

Terénní průzkum také umožňuje ověřit, resp. doplnit tabulku četnosti kombinací obou lokálních s oběma direkciónálními předložkami, kterou při použití dat z Profouse znepřesňovalo časté neuvedení jedné z předložek. Pokud spočítáme odpovědi ve všech nevyřazených dotaznících, dostaneme tyto hodnoty:

TABULKA č. 11 (četnost kombinací lokálních a direkciónálních předložek v dotaznících 1)¹⁷

STAŘÍ A STŘEDNÍ GENERACE – ZNALÍ				
dir. / loc.	v	na	v+na	celkem
do	261	6	0	267
na	15	60	2	77
na+do	0	0	0	0
celkem	276	66	2	344

TABULKA č. 12 (četnost kombinací lokálních a direkciónálních předložek v dotaznících 2)

STARŠÍ A STŘEDNÍ GENERACE – NEZNALÍ				
dir. / loc.	v	na	v+na	celkem
do	124	4	1	129
na	5	3	3	11
na+do	0	0	0	0
celkem	129	7	4	140

---

¹⁷ Tabulka zachycuje kombinace užívané vždy jedním konkrétním respondentem.

TABULKA č. 13 (četnost kombinací lokálních a direkcionalních předložek v dotaznících 3)

MLADŠÍ GENERACE – ZNALÍ				
dir. / loc.	v	na	v+na	celkem
do	748	23	0	771
na	17	109	0	126
na+do	3	0	0	3
celkem	768	132	0	900

TABULKA č. 14 (četnost kombinací lokálních a direkcionalních předložek v dotaznících 4)

MLADŠÍ GENERACE – NEZNALÍ				
dir. / loc.	v	na	v+na	celkem
do	810	6	0	816
na	33	25	0	58
na+do	0	0	0	0
celkem	843	31	0	874

Z tabulek zřetelně vyplývá několik zjištění:

1. Kombinace *v-loc.* + *na-loc.* i *do-dir.* + *na-dir.* jsou velmi řídké. Většina respondentů používá v každém významu (*loc./dir.*) pouze jednu z předložek.
2. *Na/na* je v poměru k *v/do* u neznalých znatelně méně než u znalých. Pokud vyjádříme závislost procenty, dojdeme k tomu, že v případě znalých tvoří *na/na* u starší a střední generace 23 % a u mladší generace 14,6 % počtu *v/do*, zatímco u neznalých je to mezi starší a střední generací pouze 2,4 % a u mladší generace 3 %. Z toho lze vyvodit jednak to, že *v/do* je základní a bezpříznaková varianta, jednak to, že volba předložky se u toponym neřídí primárně výslovností toponyma (v tom případě by si výsledky znalých a neznalých musely alespoň zhruba odpovídat, a to nejen v počtu, ale i v konkrétních toponymech, ke kterým je ta která předložka přiřazována, což se neděje).
3. Pokud jeden mluvčí kombinuje předložky způsobem *v/na* nebo *na/do*, je (až na znalé v mladší generaci) v mých výsledcích častější varianta *v-loc./na-dir.* Počet takových kombinací je však příliš nízký, než aby z něj bylo možno vyvodit obecně platné závěry.

4.4.4 Gramatická kategorie čísla u toponym na Kladensku

Na Kladensku jsem se hojně setkal s kolísáním čísla u zkoumaných toponym. Jev jsem zaznamenal u celkem sedmi obcí z třiceti, a to pouze u respondentů mladší generace. Vzhledem k tomu, že jde v rámci mého výzkumu o jev ojedinělý, ale zároveň v rámci Kladenska opakovaný, pokládám za důležité se o něm zmínit. Kolísání se týká těchto obcí:

1. Čeradice – Pl. – jednou zaznamenán Sg.
2. Budenice – Pl. – pětkrát zaznamenán Sg.
3. Beřovice – Pl. – jednou zaznamenán Sg.
4. Černuc – Sg. – dvakrát zaznamenán tvar Pl.
5. Blevice – Pl. – dvakrát zaznamenán Sg.
6. Hole – Sg. – dvakrát zaznamenán Pl.
7. Břve – Pl. – třikrát zaznamenán tvar Sg.

4.4.5 Další možné využití dat

V rámci své práce jsem nerozlišoval vokalizovanou a nevokalizovanou variantu předložky *v*, neboť se jedná pouze o jedinou předložku s jedinou sémantikou a výběr jedné z variant je dán pouze hláskovou stavbou konkrétního toponyma, ve spojení s nímž je užitá. Přesto mé dotazníky samosebou zaznamenaly obě varianty předložky. Domnívám se, že tato data by mohla být zajímavá pro nějaký morfologický výzkum zkoumající právě užívání vokalizovaných a nevokalizovaných předložek. Výhodou při užití mého materiálu tímto způsobem by byla i možnost využít jej v celé šíři, tedy včetně dotazníků vyplněných respondenty zadávajícími pouze „správné“ tvary i respondenty nekřížujícími.

4.5 VÝSTUPY TERÉNNÍHO VÝZKUMU VE VZTAHU K HYPOTÉZÁM

Závěrem prací spojených s terénním výzkumem bylo vyhodnocení získaných dat, jež jsou popsána a prezentována v předchozím oddíle. Vztah zjištěných dat k hypotézám je předložen postupně podle atributů, u nichž se podařilo dospět k nějakým výsledkům.

Každý odstavec začíná tabulkou obsahující počet obcí daného typu (*v/do*, *na/na* nebo *obojí*) u každé hodnoty atributu a totéž přepočítáno na procenta ve vztahu k celkovému počtu obcí každého typu. U obcí, kde je zachyceno užívání obou typů předložek rovnoměrně, není

procentuální zastoupení uváděno, neboť počet těchto dokladů je tak nízký, že uvádění procent není pro jasnou představu poměrů nutné. Tyto obce jsou uváděny pouze pro velmi hrubou představu o jejich chování co do spojování s předložkami.

Pokud se u některého atributu zadává i více hodnot (obec ležící na vrcholu hřebene a jeho stráni má u atributu č. 4 hodnoty bc), započítával jsem každou hodnotu zvlášť. Proto je počet zaznamenaných atributů proměnlivý a může převyšovat počet zkoumaných obcí.

V každé tabulce jsou žlutou barvou zvýrazněny řádky nebo pole, na nichž se nejzřetelněji jeví podstata zkoumaného jevu a výsledků bádání.

4.5.1 Atribut č. 3 – celistvost půdorysu

TABULKA č. 15 (výsledky atributu č. 3)

	v/do		na/na		obojí
	počet	%	počet	%	počet
a – hradby	0	0	0	0	0
b – homogenní tvar	22	78,6	5	35,7	2
c – nehomogenní tvar	3	10,7	5	35,7	1
d – roztroušené chalupy	3	10,7	4	28,6	1

Během terénního výzkumu jsem se nesetkal s žádnou obcí, jež by měla u atributu č. 3 hodnotu a – hradby. Přesto se ukazuje, že největší zastoupení *v/do* se soustřeďuje u nejcelistvějšího tvaru půdorysu, kterým je hodnota b – homogenní tvar. Naproti tomu zastoupení obcí s *na/na* je výrazně posunuto směrem k půdorysům nehomogenním a roztroušeným, kde přes svou celkově absolutně nižší četnost předstihují v počtu obce s *v/do*. Z toho vyplývá, že u obcí s nezřetelným půdorysem se používá předložky *na* spíše než u obcí s půdorysem zřetelným a pravidelným, což odpovídá obecněsémantickému protikladu *přesné hranice* / *nepřesné hranice*.

Výsledky, jež dále potvrzují tuto hypotézu, vycházejí z části výzkumu založené na literatuře, v rámci níž jsem také porovnával data z Profousových *Místních jmen v Čechách* (1.dílu A–H) s Kučovými *Městy a městečky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (1.dílu A–G). Při komparaci těchto dvou lexikonů jsem zjistil, že veškerá sídla, jež se vyskytují v obou zároveň, a jsou tedy vzhledem k svému statutu města / městyse významnější, větší a půdorysně celistvější (mnohdy s hradbami), jsou používána¹⁸ výhradně v kombinaci s předložkami *v/do*, a to i přesto, že kupř. leží na vysokém skalním ostrohu (Bechyně).

¹⁸ Nikoli obec, ale toponymum je používáno s předložkou. V témže významu podobné vazby používám i dále v textu.

Obce, u nichž je obou typů předložek užíváno rovnoměrně, se, zdá se, chovají způsobem kombinujícím výsledky obcí s *v/do* a obcí s *na/na*. Maximum u atributu *b* by bylo, kdybychom ho vyjádřili procenty, takřka přesným průměrem maxim předchozích dvou typů a zbývající dvě hodnoty *c* a *d* jsou zastoupeny rovnoměrně.

4.5.2 Atribut č. 4 – relativní výška

TABULKA č. 16 (výsledky atributu č. 4)

	v/do		na/na		obojí
	počet	%	počet	%	počet
a – na vrcholu kopce	1	2,9	4	26,7	1
b – na vrcholu hřebene	2	5,7	1	6,7	0
c – na úbočí, svahu	13	37,1	7	46,7	3
d – na úpatí	0	0	0	0	0
e – v rovině	3	8,6	0	0	0
f – v údolí	12	45,0	1	6,7	2
g – ve zvlněné rovině	4	11,4	2	13,3	0

Jak je patrné hned ze zvýrazněných řádků, obce ležící na kopci mají *na/na* častěji než obce ležící v údolí, což odpovídá obecněsémantické opozici *nízká poloha* / *vysoká poloha*. Obec s *na/na*, která by ležela v rovině, jsem dokonce během terénního výzkumu nezachytil ani jedinkrát. Výsledky u hodnot *b* a *g* jsou u obou typů předložek obdobné zřejmě proto, že ani jedna varianta terénu není zcela vyhraněná: po hřebeni se dá přes jeho vyvýšenost pokračovat stále nahoru, zvlněná rovina může být vnímána spíše jako *rovina* i spíše jako *zvlněná*, tedy mající snížená a vyvýšená místa, k nimž se lze vztahovat.

Z podobného důvodu je zřejmě podobné zastoupení u hodnoty *c*, kde se lze na obec dívat svrchu i zespodu a zároveň coby na jsoucí na povrchu, ač nakloněném. U této hodnoty už ovšem převládá dojem vyvýšenosti, neboť podíl obcí s *na/na* je zde vyšší.

Obce, u nichž je obou typů předložek užíváno rovnoměrně, se opět chovají napůl. Jejich maximum je sice na hodnotě *c* a i u hodnoty *a* mají jisté zastoupení podobné jako obce s *na/na*, ale číslo u hodnoty *f* je svou poměrnou velikostí podobné spíše obcím s *v/do*.

4.5.3 Atribut č. 6 – slovotvorná forma názvu

TABULKA č. 17 (výsledky atributu č. 6)

	v/do		na/na		obojí
	počet	%	počet	%	počet
a – apelativum (Hora, Hráz)	2	6,5	5	38,5	0
b – deapelativum (Horany, Hrázov)	6	19,4	4	30,8	1
c – deantroponymum (Petrovice)	17	54,8	0	0	1
d – antroponymum (Nováci)	0	0	0	0	0
e – detoponymum (kupř. dle lesa; osada Brno)	0	0	0	0	1
f – (de)hydronymum (Bystrá)	1	3,2	0	0	1
g – defytonymum (Březka)	4	12,9	2	15,4	2
q – fytonymum (Bříza)	0	0	0	0	0
h – zoonymum (Husa)	0	0	1	7,7	0
i – dezoonymum (Husín)	0	0	0	0	0
z – jiný	1	3,2	1	7,7	0

Hodnota *c* je u tohoto atributu dle mého zkoumání nejčastější. Mezi osmdesáti zkoumanými obcemi se vyskytuje třicetkrát (pro srovnání, hodnota *a* je zachycena sedmnáctkrát a hodnota *b* šestnáctkrát). Proto není divu, že má nadpoloviční zastoupení mezi obcemi s bezpříznakovou základní variantou *v/do*.

Naproti tomu u obcí, kde je užíváno *na/na*, není hodnota *c* zastoupena ani jedinkrát (což ale může být způsobeno jen malým počtem nasbíraných dat). Co je ohledně obcí s *na/na* dále zajímavé, je fakt, že největší zastoupení zde mají obce, jejichž názvy jsou apelativy či deapelativy, přičemž vyšší číslo nalezneme u čisté apelativní podoby. To je oproti obcím s *v/do* značný rozdíl.

K tomuto atributu se nevztahovala žádná hypotéza než ta, že atribut může mít vliv. Jak patrně, atribut vliv na distribuci předložek má.

O obcích, u nichž je obou typů předložek užíváno rovnoměrně, se na základě zjištěných dat nedá mnoho říci. Pouze to, že jejich maximum leží na hodnotě *g*, která má u obou zbývajících typů poměrně nízké zastoupení.

4.5.4 Atribut č. 8 – velikost

TABULKA č. 18 (výsledky atributu č. 8)

	v/do		na/na		obojí
	počet	%	počet	%	počet
a – statutární město	0	0	0	0	0
b – město	1	3,6	0	0	0
c – městská část (samostatně stojící bývalá obec spadající nyní pod město)	6	21,4	0	0	0
d – městys	0	0	0	0	0
e – obec	11	39,3	3	23,0	1
f – část obce (samostatně stojící bývalá obec spadající nyní pod jinou obec)	10	35,7	10	69,2	3
g – nezaznamenáno v mapě z katastrálního úřadu (čili velmi malé)	0	0	1	7,7	1

Hodnoty *a–g* zachycují velikost (a významnost) obce přibližně od největší po nejmenší. Jedinou nepravděpodobností jsou hodnoty *c* a *f*, které mohou mít fakticky stejně vypadající denotát, dřívější samostatné malé obce, které však samostatnost ztratily a spadají do katastru jiné obce nebo města. Tím pádem může hodnota *c* popisovat sídlo menší než následující hodnoty *d* a *e*. Údaje pocházejí ze značení (u hodnoty *g* z neznačení) sídel v mapách správního rozdělení ČR, vydaných katastrálním úřadem.

Jak je patrné, rozložení hodnot v tabulce se opět liší mezi obcemi s *v/do* a obcemi s *na/na*. Vrchol u obcí s *na/na* se nachází dále, tedy u sídel menších, než jsou ta s *v/do*. Z toho vyplývá potvrzení hypotézy, že u menších (a méně významných) obcí je větší pravděpodobnost užití *na/na* než u obcí větších, což odpovídá obecněsémantické opozici *nízká poloha / vysoká poloha* v metaforickém významu významnosti a společenské výše a zároveň opozici *přesné vymezení / nepřesné vymezení*, neboť čím větší obec, tím zřetelnější je nejen na mapě, ale i v lidském vnímání.

I zde potvrzení hypotézy zesiluje část výzkumu, v níž jsem se zabýval pouze městy a městsy, tedy sídly většími a významnějšími, z nichž všechny byly užívány s *v/do*.

Obce, u nichž je obou typů předložek užíváno rovnoměrně, se ohledně atributu č. 8 chovají obdobně jako obce s *na/na*.

4.5.5 Atribut č. 9 – první záznam

TABULKA č. 19 (výsledky atributu č. 9)

	v/do		na/na		obojí
	počet	%	počet	%	počet
a – do r. 1300	7	26,9	1	7,7	1
b – do r. 1500	17	65,4	3	23,0	2
c – do r. 1700	3	11,5	6	46,0	3
d – do r. 1900	1	3,8	3	23,0	0
e – od r. 1900	0	0	0	0	0

K atributu č. 9 se opět vztahovala pouze hypotéza, že na hodnotě atributu může při distribuci předložek záležet. Na základě zjištěných hodnot jsem zjistil, že *na/na* je častější u novějších obcí. Počty zastoupení jsou u obou typů (*v/do* i *na/na*) rozloženy v sloupcích zhruba podle Gaussovy křivky, u obcí s *na/na* je však vrchol této křivky o hodnotu dále a společně s vrcholem křivky jsou posunuty i hodnoty na jejím okraji.

Zjištěný stav koresponduje s obecněsémantickou opozicí *přesné vymezení* / *nepřesné vymezení*, neboť lze předpokládat, že novější obec není v rámci jazykového obrazu příslušné oblasti jako celku tak pevně a jistě zakořeněna jako obec starší, což průběžně mohlo přispívat k ustalování předložek *na/na*.

Hodnoty atributů u obcí, u nichž je obou typů předložek užíváno rovnoměrně, jsou opět přibližně v půli mezi hodnotami atributů u obcí s *v/do* a u obcí s *na/na*. Maximální zastoupení se sice shoduje s maximem *na/na*, ale je zároveň nejmladší hodnotou vůbec, takže rozsah hodnot odpovídá spíše typu *v/do*.

V budoucích výzkumech by zřejmě bylo zajímavé nastavit hodnoty u tohoto atributu jemněji, aby se přesněji ukázaly hodnoty u obou skupin.

4.5.6 Atribut č. 11 – počet slov v názvu

TABULKA č. 20 (výsledky atributu č. 11)

	v/do		na/na		obojí
	počet	%	počet	%	počet
a – jednoslovný (Řitka)	28	93,3	11	91,7	3
b – víceslovný (Červená Lhota)	2	6,7	1	8,3	0
c – víceslovný s předložkou <i>v</i> na začátku (V Dlouhých)	0	0	0	0	0

d – víceslovný s předložkou <i>na</i> na začátku (Na Drahách)	0	0	0	0	0
e – víceslovný s jinou předložkou na začátku (U Apoleny)	0	0	0	0	0
f – víceslovný vztahující se k jinému (Bělá u Pecky, Bystřice nad Pernštejnem)	0	0	0	0	1
g – jednoslovný s předložkou <i>v</i> coby součástí slova (Vlesí)	0	0	0	0	0
h – jednoslovný s předložkou <i>na</i> coby součástí slova (Nábzí)	0	0	0	0	0
i – jednoslovný s jinou předložkou coby součástí slova (Úpolí)	0	0	0	0	0

Ani u atributu č. 11 nebyla stanovena konkrétní hypotéza ovlivňování výběru předložky. Jak ale ukázal výzkum, nepotvrdila se, přestože možné hodnoty byly připraveny pro široké spektrum možných variant, ani hypotéza, že atribut č. 11 má na výběr alespoň nějaký význam, neboť hodnoty jsou u obou typů předložek takřka stejné. V rámci příštích výzkumů již proto zřejmě nebude nutné se tímto atributem zabývat (k tomu dále v kapitole 5.4.5).

Výsledky u obcí, s nimiž je obou typů předložek užíváno rovnoměrně, odpovídají ostatním výsledkům.

4.5.7 Atribut č. 12 – gramatický rod

TABULKA č. 21 (výsledky atributu č. 12)

	v/do		na/na		obojí
	počet	%	počet	%	počet
a – mužský	4	14,8	4	33,3	0
b – ženský	23	85,2	5	41,7	3
c – střední	0	0	3	25	1

Výzkum vlivu gramatického rodu toponyma na volbu předložky s ním spojené ukázal, že zatímco toponyma s *v/do* jsou v drtivé většině feminina, předložky *na/na* jsou spojovány sice také nejvíce s femininy, ale zároveň poměrně stejnoměrně s oběma zbývajících gramatickými rody.

Z těchto výsledků lze vyvodit, že obcí, jejichž název je v ženském rodě, je nejvíce a že předložky *v/do* se spíše pojí s femininy, zatímco předložkám *na/na* nečiní problém spojení i s jinými rody. Tento závěr zřejmě nijak nesouvisí s obecněsémantickými opozicemi.

Obce, u nichž je obou typů předložek užíváno rovnoměrně, mají výrazné maximum na hodnotě *b*, čímž se podobají typu *v/do*. Zároveň však i při svém celkově malém počtu mají zastoupení u atributu *c*, čímž se od typu *v/do* odlišují.

4.5.8 Atribut č. 13 – gramatické číslo

TABULKA č. 22 (výsledky atributu č. 13)

	v/do		na/na		obojí
	počet	%	počet	%	počet
a – jednotné	15	44,1	10	83,3	4
b – množné	19	55,9	2	16,7	0

U gramatického čísla se poměrně zřejmě ukazuje vliv na volbu předložky. Volba je obdobná jako u názvů pohoří (viz oddíl 4.1.1), toponyma v singuláru se pojí s *na/na* podstatně spíše než toponyma v plurálu, u předložky *v/do* naopak toponyma v plurálu převládají.

Důvod bude zřejmě obdobný jako u pohoří: Pokud se obec jmenuje kupř. *Fleky* (pl.) a máme s ní sdílet polohu, představíme si sami sebe obklopené (příp. ohraničené a uzavřené) fleky (kupř. na každé straně jedním flekem), zatímco pokud se obec jmenuje *Flek* (sg.), je nutno stát přímo *na* onom jednom fleku, abychom s ní sdíleli polohu.

Obce, u nichž je obou typů předložek užíváno rovnoměrně, vykazují obdobné hodnoty jako obce s *na/na*.

5. TERÉNNÍ VÝZKUM V PRAZE

Vzhledem k tomu, že v Praze se u toponym užívá poměrně hojně i *na/na*, rozhodl jsem se zařadit také Prahu mezi zkoumané oblasti. Vzhledem k tomu, že velkoměsto se svým charakterem odlišuje od venkova (kde denotáty většiny zkoumaných toponym byly malé vesničky), předpokládal jsem, že aplikace téhož postupu nepřinese tolik výsledků. I přes předpokládanou nižší využitelnost výsledků jsem však považoval případné nezkoumání Prahy za plýtvání potenciálem místa, které leží ze všech nejbližší. Jako hlavní cíle jsem viděl toto:

1. popsat stav užívání zkoumaných předložek u toponym (městských částí) v Praze
2. alespoň částečně popsat i principy jejich užívání

5.1 ATRIBUTY V PRAZE

Aplikace původních atributů na Prahu byla možná v omezenější míře, než tomu bylo u mimopražských lokalit. Kromě již v mimopražské části vyřazených atributů nebylo zde vhodné přihlížet k atributům č. 8 a č. 10. Hodnotou atributu č. 8 bylo u všech zkoumaných toponym *c*, atribut č. 10 (i kdyby byl změněn na staré okresy, jichž bylo více, nebo jinak zjemněn) vůbec nemělo smysl vyplňovat, neboť jsem v rámci území hlavního města nepředpokládal zásadní rozdíly v dialektu dané lokací toponyma.

Určování atributů č. 3 a č. 4 bylo přinejmenším problematické, neboť většina městských částí měla u atributu č. 3 hodnotu *e* – *splývá s jinými částmi*, již jsem do repertoáru hodnot tohoto atributu pro Prahu speciálně přidal.

V kombinaci s tím, že Praha leží v poměrně členitém terénu, nebylo obvykle bez použití přesného průběhu hranic snadné, ba možné určit, které terénní útvary ještě spadají do (vnímaného) obvodu jedné části a které spadají do druhého. Nepovažoval jsem však za vhodné znalost přesného průběhu hranic použít, předpokládaje, že nejsou součástí individuálního jazykového obrazu té které městské části, na základě něž se mluvčí rozhoduje, jakou předložku zvolit.

Tím, že každá městská část má přímo kolem sebe jiné části, je také problematické ji k některé z nich co do relativní výšky vztahovat (kupř. Břevnov je co do průběhu vrstevnic v údolí, ale vzhledem k centru, ba i k Hradčanům je na kopci). Proto jsou hodnoty atributu č. 4 vyplněny u Prahy pouze přibližně a předpokládal jsem, že nebudou o ničem vypovídat.

5.2 METODA VÝZKUMU V PRAZE

Metoda výzkumu v Praze se v zásadě shodovala s výzkumem mimo Prahu. Zjišťování užívaných předložek bylo prováděno dotazníkovým průzkumem, geografické a urbanistické vlastnosti městských částí byly ověřovány jejich inspekci a pomocí map. Vzhledem k počtu zkoumaných toponym byla Praha rozdělena do dvou dotazníků, Praha 1 (severní polovina) a Praha 2 (jižní polovina).

Oproti mimopražským lokalitám byla v Praze část materiálu získávána elektronickou formou dotazníků. V nich byly odstraněny některé chyby, jež se vyjevily při zadávání papírových dotazníků:

1. K jedné příkladové větě s *v* byla přidána ještě druhá příkladová věta s *na* a výrazně hovorovou variantou toponyma.
2. Důležité pokyny byly v hlavičce zvýrazněny tučným písmem.

Hlavička elektronických dotazníků tedy vypadala následovně:

Dobrý den,

máte před sebou dotazník, jehož cílem je zjistit, jak se v běžné mluvě skloňují jména čtvrtí a městských částí v Praze. Bude Vám předložen seznam názvů městských částí v Praze a nedokončené věty.

Vaším úkolem bude doplnit věty **v souladu s uvedenou otázkou** (KDE) nebo (KAM) tak, jak byste je řekli v běžném **neformálním** rozhovoru **s přáteli**.

V případě, že danou čtvrť nebo městskou část neznáte nebo si nevzpomínáte, že byste o ní kdy hovořili, udělejte u ní **křížek**. (Odpovědi však vyplňujte u **všech**, tedy i u těch, které neznáte)

Nad odpověďmi se **nerozmýšlejte**, napište je tak spontánně, jak byste odpověděli svým přátelům. Nejsou žádné správné a špatné odpovědi.

Pro začátek ještě, prosím, ztučněte či podtrhněte a vyplňte něco málo o sobě:

Jak dlouho žijete v této oblasti:	od narození
	od cca 5–10 let
	od cca 15–20 let
	od cca 25–35 let
	od cca 40–50 let
	od vyššího věku než 50 let

Jak dobře tuto oblast znáte:	velmi dobře (jako své boty)
	celkem dobře
	neztratíte se
	příliš dobře ne

takřka vůbec

Váš věk: let

Vzor:

(pro případ, že Libeň neznám, tedy s připsaným křížkem u názvu)

Libeň   *X*

(KAM).....*Do Libně..*chodím rád. Bydlí...*v Libni*.....(KDE)

Černý Most

Provdal dceru.....*na Čerňák*.....(KAM) (KDE)...*Na Čerňáku*.....si našel milenku.

5.3 ZJIŠTĚNÁ DATA

5.3.1 K uspořádání dat

Oproti mimopražským oblastem jsem v Praze dotazníky nevyřazoval. Nebylo to totiž možno na základě týchž kritérií jako u mimopražských dotazníků (absence křížků, absence jediného *na*), neboť polovina Prahy je výrazně menší než každá z ostatních zkoumaných oblastí, takže bylo představitelné, že respondent bude znát všechny předložené městské části (a tudíž neudělá jediný křížek), a neboť se v Praze nacházejí části (Malá Strana, Žižkov, Smíchov,...), u kterých je *na* rozšířeno takřka stoprocentně a nenašel se jediný respondent, který by měl u všech z nich *v/do*. Z týchž důvodů ovšem také nebyl k vyřazování důvod, protože všechny dotazníky byly v pořádku.

Tabulka počtů dotazníků je tedy oproti mimopražské tabulce o sloupec (vyřazené dotazníky) užší:

TABULKA č. 23 (počty vybraných dotazníků v Praze)

	POČTY DOTAZNÍKŮ	
oblast	střední a starší generace	mladší generace
PRAHA 1	6	16
PRAHA 2	8	23

Následují samotné tabulky s daty¹⁹:

TABULKA č. 24 (data z Prahy – 1. část)

PRAHA 1	ATRIBUTY													PŘEDLOŽKY LOCUS / DIREKCE													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Profous				loc. - STRĚ - STAR. - dir.				loc. - MLAD. - dir.				NEZN.	
														celkem	v	na	do	na	celkem	v	na	do	na	nezn.	celkem	na	na
Ďáblice	-	-	b	c	-	cb	c	c	a	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	14	0	15	0	1	v / do		
Čimice	-	-	b	c	-	c?	c	c	b	-	a	b	b	v / do	5	0	5	0	v / do	11	0	11	0	4	v / do	1	
Bohnice	-	-	b	bc	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	16	0	16	0	0	v / do		
Suchdol	-	-	e	ac	-	a	a2	c	a	-	a	a	a	neuv.	5	1	6	2	v, na / do, na	13	2	13	2	1	v, na / do, na		
Sedlec	-	-	b	f	-	b	c	c	a	-	a	a	a	v / do	6	0	6	0	v / do	10	0	10	0	7	v / do	1	1
Lysolaje	-	-	e	acf	-	b	c	c	a	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	13	0	13	0	3	v / do		
Kobylisy	-	-	e	bc	-	b	c	c	a	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	16	0	16	0	0	v / do		
Strážkov	-	-	e	ac	-	c	c	c	a	-	a	a	a	v / do	4	3	4	3	v, na / do, na	4	10	5	9	2	na, v / na, do	1	1
Letňany	-	-	b	e	-	ce	c	c	b	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	16	0	16	0	0	v / do		
Čakovice	-	-	b	g	-	c?	c	c	a	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	15	0	14	0	1	v / do		
Kbely	-	-	b	g	-	a	c	c	a	-	a	a	b	v / do	6	0	6	0	v / do	14	0	14	0	2	v / do		
Horní Počernice	-	-	b	g	-	c	b2	c	b	-	ba	b	b	v /	6	0	4	0	v / do	16	0	12	0	0	v / do		
Prosek	-	-	e	e	-	a	c	c	a	-	a	a	a	na /	1	5	1	5	na, v / na, do	2	14	1	15	0	na, v / na, do		
Troja	-	-	e	cf	-	e	c	c	d	-	a	b	a	v / do	6	0	5	0	v / do	16	0	11	0	0	v / do		
Dejvice	-	-	e	abc	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	16	0	16	0	0	v / do		
Vokovice	-	-	b	a	-	c	c	c	b	-	a	b	b	v /	6	0	6	0	v / do	12	0	12	0	4	v / do		
Bubeneč	-	-	e	c	-	b	c	c	a	-	a	b	a	v / do	6	0	6	0	v / do	16	0	16	0	0	v / do		
Holešovice	-	-	b	ef	-	c	c	c	a	-	a	b	b	neuv.	6	0	6	0	v / do	16	0	16	0	0	v / do		
Libeň	-	-	e	cf	-	c	c	c	b	-	a	b	a	neuv.	6	0	6	0	v / do	16	0	16	0	0	v / do		
Vysočany	-	-	e	f	-	c?	b2	c	/	-	a	b	b	neobs.	6	0	6	0	v / do	16	0	16	0	0	v / do		
Hloubětín	-	-	e	g	-	c	a2	c	a	-	a	a	a	v / do	6	0	6	0	v / do	16	1	16	1	0	v, na / do, na		
Černý Most	-	-	e	g	-	a	c	c	/	-	ba	a	a	neobs.	0	6	0	6	na / na	1	15	1	15	0	na, v / na, do		
Kyje	-	-	e	fc	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	5	0	5	0	v / do	14	0	14	0	2	v / do	1	
Hrdlořezy	-	-	e	f	-	b	c	c	c	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	14	0	14	0	2	v / do		
Karlín	-	-	b	f	-	c	c	c	d	-	a	a	a	neuv.	6	0	6	0	v / do	12	4	13	3	0	v, na / do, na		
Střešovice	-	-	e	c	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	15	0	15	0	1	v / do		
Veleslavín	-	-	e	bc	-	c?	c	c	/	-	a	a	a	neobs.	6	0	6	0	v / do	7	5	8	4	4	v, na / do, na		1
Liboc	-	-	e	c	-	c	c	c	a	-	a	b	a	v / do	6	0	6	0	v / do	9	0	8	1	7	v / do, na	1	3
Ruzyně	-	-	e	g	-	c	c	c	a	-	a	b	a	v / do	6	1	6	0	v, na / do	12	4	12	3	0	v, na / do, na		
Břevnov	-	-	e	f	-	b	c	c	a	-	a	a	a	neuv.	4	1	5	0	v, na / do	13	3	6	10	0	v, na / na, do		
Malá Strana	-	-	b	f	-	a	c	c	/	-	b	b	a	neobs.	0	5	0	5	na / na	0	16	0	16	0	na / na		
Staré Město	-	-	a	f	-	a	a2	c	a	-	b	c	a	neobs.	0	5	0	4	na / na	0	16	1	15	0	na / na, do		
Žižkov	-	-	e	c	-	c	c	c	d	-	a	a	a	neuv.	0	6	0	6	na / na	0	16	0	16	0	na / na		
Malešice	-	-	e	c	-	c	c	c	b	-	a	b	b	v / do	6	0	6	0	v / do	14	0	14	0	2	v / do		
Holyně	-	-	b	c	-	b	c	c	a	-	a	a	a	/ do	4	1	4	0	v, na / do	3	0	3	0	13	v / do		
Pisnice	-	-	b	g	-	a	c	c	b	-	a	b	a	v / do	5	1	5	1	v, na / do, na	6	0	6	0	10	v / do		

¹⁹ Zelenou barvu, značící obce, kde je užíváno v/do i na/na rovnoměrně, jsem již nepoužíval, neboť se označení těchto obcí ukázalo jako takřka bezpředmětné.

TABULKA č. 25 (data z Prahy – 2. část)

PRAHA 2	ATRIBUTY													PŘEDLOŽKY LOCUS / DIREKCE													
														Profous				loc. - STR.-STAR. - dir.				loc. - MLAD. - dir.				NEZN.	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	celkem	v	na	do	na	celkem	v	na	do	na	hezn.	celkem	na	na
Štěrboholy	-	-	b	g	-	b	c	c	b	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	20	0	20	0	3	v / do		
Strašnice	-	-	e	c	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	21	0	22	0	1	v / do		
Vinohrady	-	-	e	c	-	a	b1	c	b	-	a	a	b	na /	0	8	1	7	na / na, do	3	20	12	10	0	na, v / do, na		
Nové Město	-	-	e	f	-	a	a2	c	b	-	b	c	a	neobs.	1	4	0	5	na, v / na	8	12	11	10	2	na, v / do, na	2	2
Vršovice	-	-	e	cf	-	c	b2	c	a	-	a	b	b	neuv.	8	0	8	0	v / do	21	1	22	0	1	v, na / do		
Vyšehrad	-	-	e	ac	-	a	b2	c	a	-	a	a	a	neuv.	0	8	0	8	na / na	1	22	1	22	0	na, v / na, do		
Smíchov	-	-	e	f	-	bc	c	c	b	-	a	a	a	neuv.	0	8	0	8	na / na	0	23	1	22	0	na / na, do		
Motol	-	-	e	f	-	d	c	c	a	-	a	a	a	v / do	8	0	8	0	v / do	21	0	21	0	1	v / do		
Košíře	-	-	e	cb	-	b	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	12	0	12	0	11	v / do		
Zličín	-	-	e	g	-	c	c	c	a	-	a	a	a	neuv.	3	5	5	3	na, v / do, na	0	22	2	20	1	na / na, do	1	1
Stodůlky	-	-	e	g	-	a	b1	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	19	4	20	2	1	v, na / do, na		
Jinonice	-	-	e	bc	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	20	0	20	0	2	v / do		
Radlice	-	-	e	cb	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	23	0	22	0	1	v / do		
Podolí	-	-	e	f	-	b?	a2	c	/	-	a	c	a	neobs.	8	0	8	0	v / do	20	2	22	0	0	v / do		
Nusle	-	-	e	c	-	cb	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	21	0	21	0	1	v / do		
Michle	-	-	e	g	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	20	0	20	0	2	v / do		
Záběhlce	-	-	e	g	-	b	c	c	a	-	a	b	b	/ do	8	0	8	0	v / do	13	0	13	0	8	v / do		
Hostivař	-	-	e	g	-	b	c	c	a	-	a	b	a	v / do	8	0	8	0	v / do	22	0	21	1	0	v / do, na		
Dolní Měcholupy	-	-	e	g	-	b	a2	c	b	-	ba	b	b	v / do	8	0	6	0	v / do	17	0	17	0	5	v / do		
Horní Měcholupy	-	-	e	g	-	b	b2	c	b	-	ba	b	b	v / do	8	0	7	0	v / do	18	0	18	0	5	v / do		
Chodov	-	-	e	g	-	c	c	c	a	-	a	a	a	v / do	2	6	2	6	na, v / na, do	3	20	4	20	0	na, v / na, do		
Háje	-	-	e	g	-	a	b1	c	d	-	a	ab	b	v /	4	4	5	3	na, v / do, na	18	5	16	7	3	v, na / do, na		
Kunratice	-	-	e	g	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	7	0	v / do	20	0	20	0	3	v / do		
Lhotka	-	-	e	g	-	a	c	c	/	-	a	b	a	neobs.	2	6	2	?	na, v / ??	14	6	12	?	3	v, na / do, ?		
Libuš	-	-	e	g	-	d	b1	c	b	-	a	b	a	na /	5	3	7	1	v, na / do, na	14	5	13	6	4	v, na / do, na		1
Kamýk	-	-	e	g	-	a	c	c	a	-	a	a	a	v / do	4	3	2	5	v, na / na, do	12	3	8	7	8	v, na / do, na	1	1
Braník	-	-	e	fc	-	b	c	c	a	-	a	a	a	v / do	8	0	8	0	v / do	21	3	15	8	0	v, na / do, na		
Krč	-	-	e	c	-	ac	b1	c	a	-	a	b	a	v / do	8	0	8	0	v / do	22	0	22	0	0	v / do		
Hodkovičky	-	-	e	c	-	e	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	14	0	14	0	9	v / do		1
Modřany	-	-	e	g	-	bc	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	22	0	22	0	1	v / do		
Hlubočepy	-	-	ce	f	-	b	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	19	0	19	0	4	v / do		
Velká Chuchle	-	-	c	fc	-	c	c	c	a	-	ba	b	a	v / do	8	0	8	0	v / do	22	0	22	0	1	v / do		
Malá Chuchle	-	-	c	fc	-	c	c	c	a	-	ba	b	a	v / do	8	0	8	0	v / do	20	1	21	0	1	v, na / do		
Lahovice	-	-	b	f	-	c	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	9	0	9	0	13	v / do		
Radotín	-	-	c	f	-	c	c	c	a	-	a	a	a	v / do	8	0	8	0	v / do	22	0	22	0	1	v / do		
Zbraslav	-	-	b	f	-	b	c	c	a	-	a	b	a	neuv.	1	8	2	7	na, v / na, do	6	16	8	14	1	na, v / na, do	1	1
Řeporyje	-	-	c	fcg	-	b	c	c	a	-	a	b	b	v / do	8	0	8	0	v / do	20	0	20	0	2	v / do		

5.3.2 Jednotnost úzu

Na první pohled je patrné, že vybarvených obcí je oproti mimopražským dotazníkům více, přestože podmínky byly naprosto stejné (*používáno pouze v/do* – modře nebo *používáno většinou na/na* – červeně). U mimopražských dotazníků je z 80 obcí vybarveno 28 modře a 14 červeně, tj. celkem 52,5 %. U pražských je ze 73 městských částí vybarveno 42 modře a 13 červeně, tj. celkem 75,3 %. Z toho lze usuzovat, že úzus v Praze je užíván jednotněji. To je konečně očekávatelné již z menší rozlohy a větší propojenosti Prahy v jeden celek oproti jiným oblastem.

5.3.3 Nové hodnoty

Oproti mimopražskému výzkumu, kde byl výběr obcí řízen tím, zda je Profous zahrnul do svého lexikonu a zda u nich uvedl i užívané předložky, jsem v Praze vybral všechny městské části, které uvádí *mapa správního rozdělení ČR*. V důsledku toho jsem některé informace z Profouse nemohl získat, neboť několik pražských toponym vůbec neobsahuje (Vysočany, Černý Most, Malá Strana, ...) a jiná obsahuje, ale neuvádí u nich užívané předložky. Proto tabulky obsahují nové hodnoty, a sice *neuv.* (užívání předložek není u Profouse uvedeno) a *neobs.* (lexikon dané toponymum vůbec neobsahuje).

5.3.4 Gramatická kategorie čísla v Praze

Jako na Kladensku i v Praze jsem u mladší generace zaznamenal, ač v nižší míře, kolísání čísla. Docházelo k němu u následujících toponym:

1. Michle – Sg. – třikrát zaznamenan Pl.
2. Hostivař – Sg. – dvakrát zaznamenan Pl.

5.3.5 Vliv metra na distribuci předložek

Předpokládal jsem, že metro bude mít vliv na distribuci předložek u městských částí, které zná průměrný respondent spíše jako stejnojmennou stanici metra než jako městskou část. U názvů stanic se všeobecně užívá předložky *na*, neboť se jedná o objekt ležící na jiném lineárním objektu, trati, a navíc jde o prostor určený pro krátkodobý pobyt.

Z dvanácti toponym názvů shodných se stanicemi metra se tato hypotéza potvrdila u pěti (přičemž u tří se již potvrdit nemohla, neboť *na/na* je zaznamenáno nezávisle na metru).

TABULKA č. 26 (podíl vlivu metra na distribuci předložek)

v / do	3
na / na	3
rostoucí podíl na	5
stále obě varianty	1

Jedná se o následující toponyma:

TABULKA č. 27 (metrem ovlivněná toponyma)

	Profous	loc. – STŘ. a STAR. – dir.				loc. – MLAD. – dir.				
	celkem	v	na	do	na	celkem	v	na	do	na
Hloubětín	v / do	6	0	6	0	v / do	16	1	16	1
Chodov	v / do	2	6	2	6	na, v / na, do	3	20	4	20
Stodůlky	v / do	8	0	8	0	v / do	19	4	20	2
Střížkov	v / do	4	3	4	3	v, na / do, na	4	10	5	9
Zličín	neuv.	3	5	5	3	na, v / do, na	0	22	2	20

U všech je zřetelný nárůst užívání *na* od starších respondentů k mladším (Profous → starší a střední generace → mladší generace).

5.4 VÝSTUPY TERÉNNÍHO VÝZKUMU V PRAZE VE VZTAHU K HYPOTÉZÁM

5.4.1 Atribut č. 3 – celistvost půdorysu

TABULKA č. 28 (výsledky atributu č. 3 v Praze)

	v/do		na/na	
	počet	%	počet	%
a – hradby	0	0	1	7,7
b – homogenní tvar	12	27,9	2	15,4
c – nehomogenní tvar	5	11,6	0	35,7
d – roztroušené chalupy	0	0	0	0
e – splývá s jinými částmi	26	60,5	10	76,9

Atribut č. 3 podle očekávání o ničem nevypovídá. Většina městských částí splývá co do půdorysu s jinými částmi. Podle očekávání se v Praze nevyskytuje jediná městská část, jež by měla charakter roztroušených chalup.

5.4.2 Atribut č. 4 – relativní výška

TABULKA č. 29 (výsledky atributu č. 4 v Praze)

	v/do		na/na	
	počet	%	počet	%
a – na vrcholu kopce	3	6,5	2	13,3
b – na vrcholu hřebene	6	13	0	0
c – na úbočí, svahu	20	43,5	4	26,6

d – na úpatí	0	0	0	0
e – v rovině	2	4,3	1	6,7
f – v údolí	15	32,6	5	33,3
g – ve zvlněné krajině	11	23,9	3	20

Ani atribut č. 4 podle očekávání nic nepřinesl. Jeho hodnoty jsou u obou předložek velmi podobné. Většinu mají hodnoty *v údolí* a *na svahu*, neboť Praha leží v údolích Vltavy a jejích přítoků a na svazích těchto údolí.

5.4.3 Atribut č. 6 – slootovorná forma názvu

TABULKA č. 30 (výsledky atributu č. 6 v Praze)

	v/do		na/na	
	počet	%	počet	%
a – apelativum (Hora, Hráz)	2	4,6	7	50
b – deapelativum (Horany, Hrázov)	15	39,9	2	14,3
c – deantroponymum (Petrovice)	22	51,2	5	35,7
d – antroponymum (Nováci)	1	2,3	0	0
e – detoponymum (kupř. dle lesa; osada Brno)	3	7	0	0
f – (de)hydronymum (Bystrá)	0	0	0	0
g – defytonymum (Březka)	0	0	0	0
q – fytonymum (Bříza)	0	0	0	0
h – zoonymum (Husa)	0	0	0	0
i – dezoonymum (Husín)	0	0	0	0
z – jiný	0	0	0	0

Stejně jako u mimopražských toponym převažuje u *v/do* hodnota *c*, zatímco u *na/na* hodnota *a*. Oproti mimopražským však nejsou pražská zdaleka tak vyhraněna a v hojném počtu se u obou variant vyskytuje i hodnota obvyklá pro variantu opačnou.

5.4.4 Atribut č. 9 – první záznam

TABULKA č. 31 (výsledky atributu č. 9 v Praze)

	v/do		na/na	
	počet	%	počet	%
a – do r.1300	30	71,4	7	63,6
b – do r.1500	10	23,8	3	27,3
c – do r.1700	1	2,4	0	0
d – do r.1900	1	2,4	1	9
e – od r.1900	0	0	0	0

Jak patrně, většina pražských toponym je velmi starých. Co není z tabulky zřejmé, mnoho z nich je zaznamenáno i před rokem 1100, proč by bylo možno přidat jeden řádek tabulky do minulosti. S ohledem na celistvost koncepce výzkumu jsem to však nepovažoval za nutné.

I přes kumulaci toponym u starších dat je zřejmé, že toponyma s *v/do* jsou častěji staršího data, zatímco toponyma s *na/na* jsou data spíše mladšího s tím, že jakási hranice *starosti* / *mladosti* zde leží již v roce 1300.

Tato tendence odpovídá zjištěním z mimopražské části výzkumu.

5.4.5 Atribut č. 11 – počet slov v názvu

TABULKA č. 32 (výsledky atributu č. 11 v Praze)

	v/do		na/na	
	počet	%	počet	%
a – jednoslovný (Řitka)	42	91,3	10	71,3
b – víceslovný (Červená Lhota)	4	8,7	4	28,6
c – víceslovný s předložkou <i>v</i> na začátku (V Dlouhých)	0	0	0	0
d – víceslovný s předložkou <i>na</i> na začátku (Na Drahách)	0	0	0	0
e – víceslovný s jinou předložkou na začátku (U Apoleny)	0	0	0	0
f – víceslovný vztahující se k jinému (Bělá u Pecky, Bystřice nad Pernštejnem)	0	0	0	0
g – jednoslovný s předložkou <i>v</i> coby součástí slova (Vlesí)	0	0	0	0
h – jednoslovný s předložkou <i>na</i> coby součástí slova (Nábzí)	0	0	0	0
i – jednoslovný s jinou předložkou coby součástí slova (Úpolí)	0	0	0	0

Oproti mimopražskému výzkumu (viz oddíl 4.5.6) se z této tabulky zdá, že víceslovné názvy mají *na/na* častěji než jednoslovné. V příštích výzkumech tedy možná bude záhodno tento atribut dále prověřit.

5.4.6 Atribut č. 12 – gramatický rod

TABULKA č. 33 (výsledky atributu č. 12 v Praze)

	v/do		na/na	
	počet	%	počet	%
a – mužský	4	9,3	9	69,2
b – ženský	37	86	2	15,4
c – střední	1	21,4	2	15,4

Stejně jako v mimopražské části výzkumu převládá mezi toponymy s *v/do* ženský gramatický rod a toponyma s *na/na* rozkládají zastoupení svého rodu rovnoměrněji. Oproti mimopražským toponymům s *na/na* však u pražských převládá masculinum, čímž se proti exemplářům s *v/do* vymezují ještě zřetelněji.

5.4.7 Atribut č. 13 – gramatické číslo

TABULKA č. 34 (výsledky atributu č. 13 v Praze)

	v/do		na/na	
	počet	%	počet	%
a – jednotné	9	21,4	12	92,3
b – množné	33	78,6	1	7,7

Jako u mimopražských toponym i zde je zřetelně patrné, že předložky *v/do* koreluje s plurálem, zatímco *na/na* se singulárem. Důvod této korelace je popsán již u výstupů mimopražského výzkumu (oddíl 4.5.8).

5.4.8 Celkové zhodnocení výsledků pražského výzkumu

Na základě výsledků dotazníků spatřuji hlavní činitele distribuce zkoumaných předložek u pražských toponym v gramatickém rodě, čísle a slovtvorné formě názvu a dále, neboť z odpovědí neznalých je patrné, že vlastnosti samotného toponyma k správnému užití předložky nestačí, ve společenské výši té které městské části, o níž píše Hrdlička (1998) na s.

100 (citováno v oddíle 2.2), případně v jejím stáří. U městských částí se stejnojmennou stanicí metra je potom pravděpodobné postupné ustálení předložek *na/na*.

6. ZÁVĚREM

V průběhu práce na tomto výzkumu jsem se setkával s nedostatkem písemných zdrojů informací, ať už to byla absence jiné příručky než Profousových *Místních jmen v Čechách* nebo sama výše (oddíl 3.1) popisovaná Profousova defektnost a nesystematičnost v uvádění některých údajů. Pomyslel jsem proto na potřebnost lexikonu místních jmen a jejich předložek, případně i atributů podobných či odpovídajících těm, jejichž repertoár jsem sestavil pro tuto práci. Domnívám se, že takový lexikon by byl kladně přijat odbornou i laickou veřejností, mezi níž jsem se průběžně setkával s velikým zájmem o předmět svého zkoumání a jeho průběžné i závěrečné výsledky.

Cílem práce bylo prokázat existenci systému v distribuci předložek *v*, *do* a *na* u toponym, tento systém popsat a pokusit se jej alespoň částečně vysvětlit. Výsledky výzkumu ukazují na to, že tohoto cíle bylo alespoň v rámci možností bakalářské práce dosaženo.

Coby shrnutí celé práce uvedu prototypické obce pro každou z variant předložek, aby se zřetelně ukázalo, na čem všem distribuce *v/do* a *na/na* závisí:

Prototypickým příkladem obce, kde bude se vši pravděpodobností užíváno *v/do*, je podle výsledků mého výzkumu kupř. statutární město Karlice (pl. f.), které má mohutný systém hradeb, leží v údolí v okrese Žďár nad Sázavou a první záznam o něm je starší roku 1300. Hodnoty atributů budou vypadat následovně:

TABULKA č. 35 (hodnoty atributů prototypického *v/do*)

3	4	6	8	9	10	11	12	13
a	f	c	a	a	zr	a	b	b

Naproti tomu prototypickým příkladem obce, kde se bude se vši pravděpodobností používat *na/na*, je dle mých výsledků kupř. osada Suchý Kmen, která má značně nehomogenní půdorys, rozkládá se na vrcholu kopce v okrese Chrudim a první záznam o ní pochází z let 1500–1700. Hodnoty atributů by zde vypadaly takto:

TABULKA č. 36 (hodnoty atributů prototypického *na/na*)

3	4	6	8	9	10	11	12	13
cd	a	a	f	c	cr	b	a	a

Jak vidno, prototypické příkladové obce se liší v hodnotách všech uvedených atributů. Vynechány byly ty atributy, u nichž nebyla ověřena funkčnost pro nedostatek podkladů (1, 2, 5) nebo u nichž se ukázala nefunkčnost (7).

Distribuce předložek *v*, *do* a *na* u toponym má systém, který je popsitelný, tato práce jej v hrubých obrysech rozkryla a může se stát východiskem pro další, rozsáhlejší bádání v naznačeném směru. Především by bylo záhodno provést výzkum na širším území a za účasti většího počtu respondentů, aby bylo možno považovat výsledky za skutečně všeobecně platné. Součástí širšího výzkumu by také mělo být ověření funkčnosti atributů 1, 2 a 5. Chyb, jež v průběhu tohoto výzkumu způsobovaly defektnost dotazníků, se budoucí výzkum snadno vyvaruje.

LITERATURA

Citovaná literatura

- Čechová, M.: K expanzi předložky *na* v současné jazykové praxi. in: *NŘ*, č. 64, 1981, s. 33–45
- *Dopravní místopisný lexikon Československé republiky*, Praha: Ministerstvo pošt a telegrafů za účasti Ministerstva železnic, 1928
- Hrdlička, M.: K některým faktorům ovlivňujícím užívání předložek *do* a *na* v současné češtině. in: *SaS*, č. 59, 1998, s. 96–104
- Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Libri, 1996, díl 1., A–G
- *Mapy správního rozdělení ČR*, Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální, 1999
- Mára, K.: Změny v užívání předložek *v* a *na* v současné češtině ve srovnání s polštinou in: *Slavica Pragensia X*, Praha: FF UK, 1968, s. 131–136
- Ocelák, R.: Předložky *v(e)*, *na* a jejich konkurence ve statických prostorově-relačních významech. in: *Korpus – gramatika – axiologie*, č. 2, Praha: ÚJČ AV ČR, 2010, s. 45–56
- Olivová-Nezbedová, L.: K předložkám *v* a *na* v pomístních jménech v Čechách. in: *Vlastné meno v komunikácii. Zborník referátov.*, Bratislava: Veda, 2003, s. 183–189
- Profous, A.: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1954

Prostudovaná literatura

- Kvítková, N.: K funkci a sémantice *na* a *v/ve*. in: *Verba et historia*, 2005, s. 197–202
- Svobodová, I.: *Na*, nebo *v?*. in: *Český jazyk a literatura*, č. 5, r.57, 2006–07, s. 251–252